

FARO

JAARVERSLAG

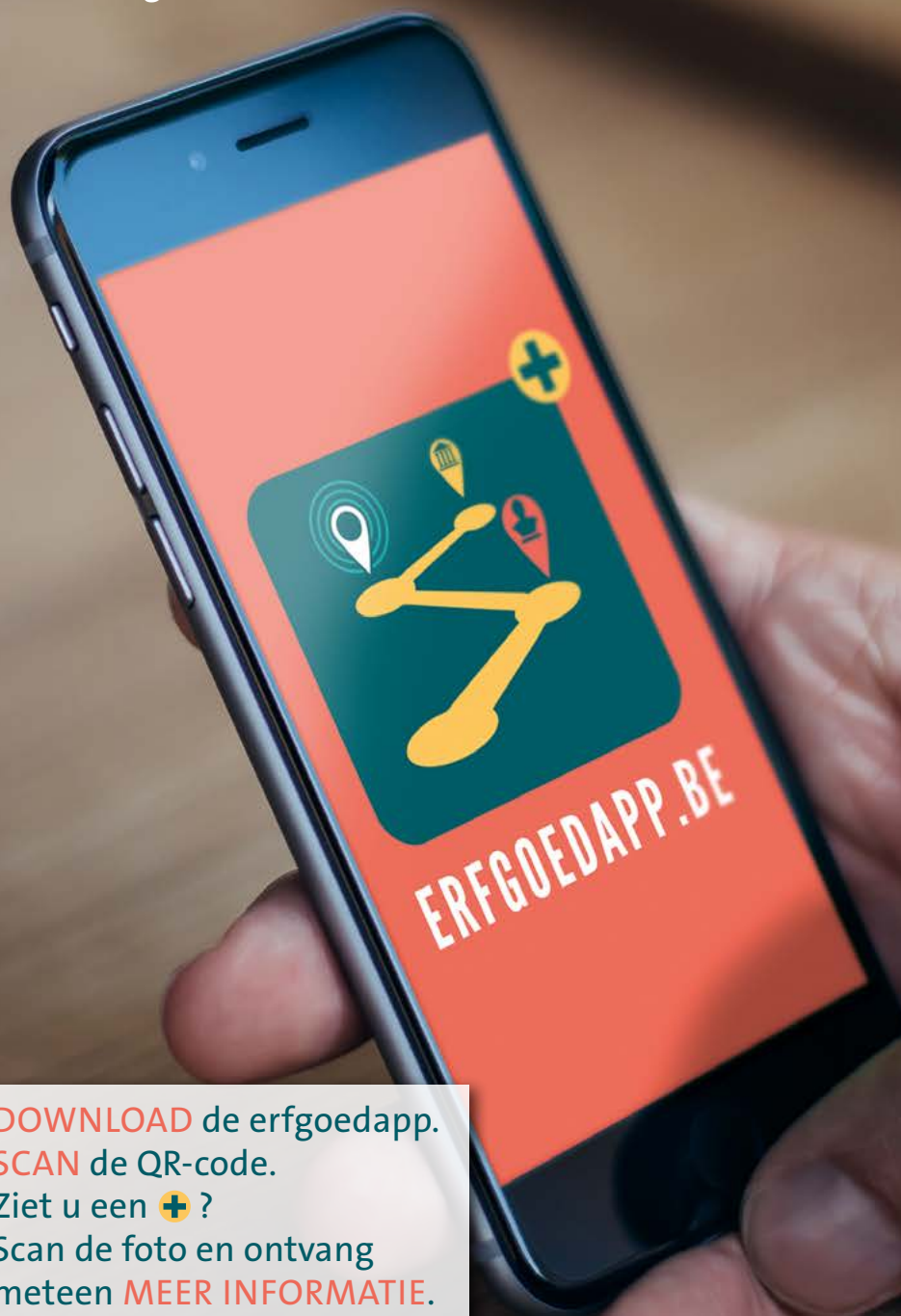
2015

EEN JAARVERSLAG MET BEWEGEND BEELD? ONTDEK HET MET DE ERFGOEDAPP

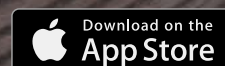

Ontdek extra informatie, verrassende filmpjes, meer beelden, interessante websites ... bij de artikels van dit jaarverslag.

1. **DOWNLOAD** de erfgoedapp.
2. **SCAN** de QR-code.
3. Ziet u een **+** ?
Scan de foto en ontvang meteen **MEER INFORMATIE**.

WWW.ERFGOEDAPP.BE

Inhoud jaarverslag 2015

- 2 Ietsje langer: van vijf- naar zevenjarenplan
- 3 Afscheid van twee voorzitters
- 5 Wat hebben wij het afgelopen jaar voor u gedaan?

VERSTERKEN VAN HET DRAAGVLAK EN DE UITSTRALING VAN HET CULTUREEL ERFGOED

- 6 Samen sterk: overleg en netwerking
Het Groot Onderhoud
- 8 Onze publicaties en webkanalen
faro | tijdschrift over cultureel erfgoed
Publicaties
Webkanalen
- 10 Evenementen en campagnes
Erfgoeddag 2015 | Erf!
Erfgoeddoel
- 12 Internationale samenwerking en communicatie

INVESTEREN IN HET DUURZAAM BEHEER VAN CULTUREEL ERFGOED

- 14 Zorg dragen voor het roerend erfgoed
- 15 Het immaterieel cultureel erfgoed borgen
- 16 De digitale erfgoedwerking exploreren

ERFGOEDWERKERS ADVISEREN, ACTIVEREN EN INSPIREREN

- 19 Blijven leren: vorming en advisering
Analyse van de adviesverlening
- 22 Inclusief werken: educatie, bemiddeling en participatie
- 24 Onze interne keuken
- 27 Kerncijfers over de werking

■ (ONLINE) BIJLAGEN

Lezingen van onze medewerkers
Publicaties van onze medewerkers
Overzicht van onze vormingen
Persoverzicht van Erfgoeddag en FARO

Voor de bijlagen en extra's bij dit verslag,
surf naar www.faronet.be/e-documenten/jaarverslag-2015.

■ COLOFON

COÖRDINATIE EN REDACTIE
Roel Daenen en Jeroen Walterus
BEELDREDACTIE Silke Theuwissen
EINDREDACTIE Birgit Geudens &
Annemie Vanthienen
VORMGEVING Silke Theuwissen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER
dr. Marc Jacobs, p.a. Priemstraat
51, BE-1000 Brussel
DRUK Albe De Coker, Hoboken
WETTELIJK DEPOT D/2016/11.524/9
PLAATS EN DATUM VAN PUBLICATIE
Brussel, juni 2016

ILLUSTRATIES Het copyright van de
foto's en afbeeldingen berust bij
FARO, tenzij anders vermeld.

© FARO. Vlaams steunpunt voor
cultureel erfgoed vzw

COVERBEELD VOORZIJD: Groot On-
derhoud © FARO, foto: Jonathan
Sommereyngs

COVERBEELD ACHTERZIJD:
Workshop ErfgoedBeacons in het
Liberaal Archief © FARO

Ietsje langer: van vijf- naar zevenjarenplan

FARO is het door de Vlaamse overheid erkende steunpunt voor het roerend en immaterieel cultureel erfgoed. Het is onze opdracht om cultureel-erfgoedorganisaties, openbare besturen en andere beheerders van cultureel erfgoed te ondersteunen en de ontwikkeling van het veld te stimuleren. We coördineren de jaarlijkse Erfgoeddag en organiseren het sectormoment Groot Onderhoud. Voor meer informatie over onze activiteiten en dienstverlening verwijzen we naar onze website www.faro.be.

FARO heeft in 2015 het vierde werkingsjaar van de vijfjarige beleidsperiode 2012-2016 afgerond. In principe zouden we dus aan het laatste jaar begonnen zijn in 2016. Maar het is duidelijk dat de decretale rust voor het cultureel-erfgoedveld nog niet ingetreden is. Diverse hervormingstrajecten die de Vlaamse regering het voorbije jaar opstartte wijzigden de verhouding met de provincies, steden en gemeenten. Daarom blijkt het nodig het Cultureel-erfgoeddecreet uit 2012 aan te passen. In één beweging besliste de Vlaamse regering ook om de timing van de verschillende beleidsperiodes in het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet gelijk te schakelen. De bedoeling is om vanaf 2018 *alle* cultureel-erfgoedorganisaties – zonder uitzondering – samen te beoordelen voor de beleidsperiode 2019-2023. Daarom besliste de Vlaamse regering in juni 2015 om een aantal lopende beleidsperiodes – waaronder die van FARO – te verlengen met een of twee jaar. Deze verlenging van onze beleidsperiode had als onmiddellijk gevolg dat we het eigen **beleidsplanningstraject** moesten onderbreken. Maar we hebben wel nog een uitgebreid **behoefte- en tevredenheidsonderzoek** uitgevoerd, zoals bepaald in ons beleidsplan. Daaruit blijkt dat de grote meerderheid van onze gebruikers (heel) tevreden is met onze dienstverlening, maar dat we nog veel inspanningen moeten leveren om tegemoet te komen aan de vele en soms nijpende behoeften van alle sectoren en doelgroepen in het erfgoedveld. De werking

van FARO werd ook tussentijds (positief) geëvalueerd door het Departement CJSM, afdeling Cultureel Erfgoed.

Bijzondere aandacht ging in 2015 naar de begeleiding en ondersteuning van verschillende visie- en beleidstrajecten over de toekomst van de cultureel-erfgoedsector. In de eerste plaats verleenden we onze medewerking aan het **traject Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid**, van onze collega's van het Departement CJSM, afdeling Cultureel Erfgoed. Deze nota werd door minister Sven Gatz vlak voor Pasen 2016 voorgesteld aan de Vlaamse regering. De regering keurde de nota goed. Hiermee is een eerste stap gezet naar een aangepast Cultureel-erfgoeddecreet. In januari 2016 pakte het Overleg Vlaamse Musea uit met de visienota '**Volop inzetten op musea**', en in dezelfde periode presenteerden de erfgoedcellen en, voor de kunststeden, de erfgoedcoördinatoren, hun rapport '**Nabij en verbonden**'. De trajecten die tot deze nota's leidden werden eveneens door FARO gefaciliteerd en begeleid. U leest er verder meer over.

Daarnaast waren er zoals altijd de jaarlijkse ankerpunten in onze werking zoals **Erfgoeddag** en Groot Onderhoud. Erfgoeddag, dit jaar over het thema 'Erf!', was weer goed voor honderden activiteiten en 220.000 bezoekers. Nieuw dit jaar was de lancering van de campagne **Erfgoeddoel**, die parallel loopt met Erfgoeddag, en die de bedoeling heeft een breed publiek van erfgoedgeïnteresseerden ervan te overtuigen dat erfgoed ook een goed doel is dat ze (financieel) kunnen steunen. Deze campagne zal jaarlijks herhaald worden. En natuurlijk was er ook het **Groot Onderhoud**, met als thema 'Zorgen voor later? Een cultureel-erfgoedbeleid voor de toekomst'. Het evenement kende een recordopkomst en de dag werd afgesloten met de uitreiking van de 'Vlaamse Cultuurprijs voor Immaterieel Erfgoed' aan Reuzen in Vlaanderen vzw.

■ *Reuzen in Vlaanderen, laureaat van de 'Vlaamse Cultuurprijs voor Immaterieel Erfgoed'.*

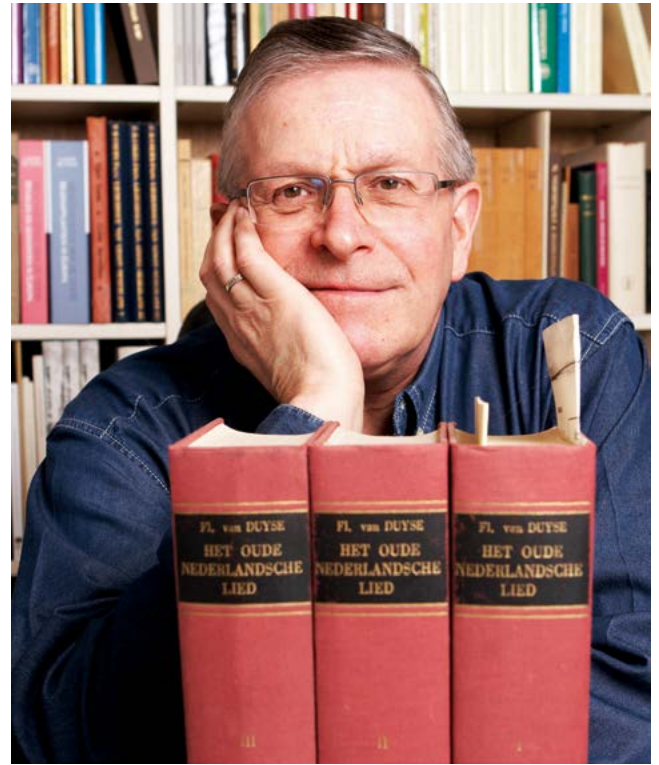

Afscheid van twee voorzitters

In april 2016 wordt met het afscheid van Paul Van Grembergen en Stefaan Top, de eerste twee voorzitters van FARO, een hoofdstuk in de geschiedenis van FARO afgesloten. FARO is in 2007, op vraag van de toenmalige minister van Cultuur Bert Anciaux, ontstaan uit de fusie van twee organisaties: het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV) en Culturele Biografie Vlaanderen vzw (CBV).

■ Paul Van Grembergen © De Fotograaf.

■ Stefaan Top © Bart Denolf.

Een korte historische schets

Het Vlaams Centrum voor Volkscultuur ontstond uit een decreet waarvan de naam van het steunpunt in de titel ingeschreven stond: *het decreet van 27 oktober 1998 houdende de erkenning en subsidiëring van organisaties voor volkscultuur en de oprichting van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur*. Stefaan Top was een van de drijvende krachten achter dit decreet. Zijn betrokkenheid met dit beleidsveld gaat wel al veel dieper terug in de geschiedenis. Het VCV knoopte aan bij een instelling die, opnieuw onder impuls van Stefaan Top, was opgericht op 2 februari 1981: het Centrum voor Vlaamse Volkscultuur (CVV), dat onderdak kreeg in de Gallaitstraat in Schaarbeek. De organisatie werd al in 1983, na een regerings- en ministerswissel, terug opgedoekt. Het is een speling van de geschiedenis, maar ook een teken van het doorzettingsvermogen van Stefaan Top, dat bijna twintig jaar later op dezelfde locatie in Schaarbeek het VCV zou worden gehuisvest. Hij werd de eerste (en enige) voorzitter van dat VCV.

Stefaan Top (°1941) bouwde een academische carrière als volkskundige uit aan de Katholieke Universiteit Leuven. Na het behalen van een licentie in de Germaanse Filologie aan de KU Leuven in 1964, promoveerde hij in 1974 aan dezelfde universiteit tot doctor in de Letteren en Wijsbegeerte - Groep Germaanse Filologie. Zijn proefschriftonderzoek ging over de geschiedenis, overlevering en beeldvorming van liederen en verhalen over de bende van Bakelandt. Hij werd vervolgens, na het overlijden van prof. dr. K.C. Peeters, aangesteld tot docent Volkskunde en zou die carrière drie decennia later als emeritus hoogleraar aan de KU Leuven afsluiten. Stefaan Top publiceerde tijdens en na zijn universitaire loopbaan vele tientallen artikels en boeken over een brede waaier aan volkskundige thema's, zoals volkslied en liedcultuur, volksverhalen, feestcultuur, zeden en gebruiken, volksge-neeskunde, geschiedenis en theorie van de volkskunde. Een gedeeltelijk overzicht van zijn werk werd opgenomen in het in 2006 verschenen liber amicorum met de passende naam

■ Luc Martens, voorzitter FARO vzw vanaf april 2016 © Bart Van der Moeren.

Toplore. Stories and Songs (Trier, Wissenschaftlicher Verlag, 2006). Naast de aanhoudende publicatiestroom en zijn engagement in tijdschriften zoals *Volkskunde* was Stefaan Top ook een veel gevraagd spreker en zeer actief in het verenigingsleven, in het bijzonder in volkskundige netwerken.

Stefaan Top was stichtend voorzitter van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, opgericht op 10 maart 1999. Dat VCV en het decreet Volkscultuur werden de volgende jaren onder minister Bert Anciaux opgenomen in een nieuwe beleidslijn, waarbij cultureel erfgoed prominent op de agenda werd gezet. Ook andere decreten, zoals het Museumdecreet van de voorgaande minister van Cultuur Luc Martens (die ook het Volkscultuurdecreet van 1998 had gemaakt), het Archiefdecreet en experimentele regelingen rond immaterieel erfgoed werden meegenomen in die beweging. Als een van de laatste beleidsdaden van Bert Anciaux tijdens zijn eerste periode als minister van Cultuur, duidde hij het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen aan om naast de werking van erfgoedconvenants ook die van de musea en de archieven te ondersteunen. Deze trajecten werden voortgezet onder minister Paul Van Grembergen, die al minister was en er in 2002 ook cultuur bij kreeg als bevoegdheid.

Paul Van Grembergen (°1937) is een Oost-Vlaamse politicus. Na een opleiding tot maatschappelijk assistent gaf hij enkele jaren les in het onderwijs. Vanaf de jaren 1960 werd hij in de toenmalige Volksunie actief, en na de verbreding tot VU-iD21 (1998-2001) en de afsplitsing en bloeiperiode van Spirit (2001-2006) werd hij in 2001 minister in de Vlaamse regering. Hij had er toen al een lange en rijke carrière opzitten als provin-

cieraadslid in Oost-Vlaanderen (1968-1974), gemeenteraadslid en schepen te Ertvelde (1970-1976) en te Evergem (1995-2000), en burgemeester van Evergem (2001-2006), volksvertegenwoordiger (1974-1985 en 1987-1995), lid van de Vlaamse Raad (1980-1985 en 1988-1995), senator (1985-1987) en Vlaams Parlements lid (1995-2001). In 2001 werd hij Vlaams minister, en tussen 2002 en 2004 was hij als minister van Cultuur ook bevoegd voor het cultureel erfgoed. Kort na zijn afscheid als Vlaams minister aanvaardde Paul het voorzitterschap van het steunpunt Culturele Biografie Vlaanderen. Hij werd na het terugtreden uit de Vlaamse en nationale politiek ook nog voorzitter van onder andere de vzw Vlaamse Kunstcollectie, van het Algemeen Nederlands Verbond, en lid van de raad van bestuur van het Vlaams-Nederlands Huis deBuren en tal van andere organisaties.

In opdracht van Bert Anciaux, op-nieuw minister van Cultuur tot

2009, werd vanaf 2007 actief aangestuurd op een snelle fusie van de twee steunpunten CBV en VCV. Dat dit proces doortastend werd aangepakt en tot een goed einde werd gebracht, is in ruime mate de verdienste van de twee voorzitters. Zij slaagden erin elkaar te vinden en tot een samenwerking te komen, om de raden van bestuur en de personeelsploegen op elkaar af te stemmen en deze nieuwe fusiestructuur succesvol te herlanceren. Paul Van Grembergen werd de voorzitter en Stefaan Top de eerste ondervoorzitter van FARO, het nieuwe 'Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed'. Drie jaar geleden trad Paul terug en werd Stefaan Top de nieuwe voorzitter. Zij kweten zich beiden op uitstekende en inspirerende wijze van hun taak als voorzitter van het erfgoedsteunpunt. In naam van het personeel van FARO en van de algemene vergadering en raad van bestuur van de vzw willen wij Paul en Stefaan van harte danken voor alles wat ze voor ons gedaan hebben. Nu Luc Martens bereid is gevonden om als nieuwe voorzitter vanaf april 2016 in hun voetsporen te treden, kunnen ze met een gerust gemoed als erevoorzitters onze organisatie in goede handen laten. Bedankt Stefaan! Bedankt Paul!

Marc Jacobs, directeur van FARO

(Dit is een ingekorte overname van een artikel dat verscheen in het maartnummer van *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, jg. 9, nr. 1, 2016.)

Wat hebben we het afgelopen jaar voor u gedaan?

Ook in 2015 bereikten we via onze vormingsactiviteiten, collegagroepen, publicaties, projecten, informatie- en adviesverlening en evenementen weer duizenden erfgoedwerkers en -beheerders. In de volgende pagina's geven we in vogelvlucht een ruim overzicht van onze activiteiten en dienstverlening. Ook volgend jaar staan we opnieuw tot uw dienst!

VERSTERKEN VAN HET DRAAGVLAK EN DE UITSTRALING VAN HET CULTUREEL ERFGOED

Door overleg en samenwerking, met onze publicaties en online communicatiekanalen, en door de organisatie van evenementen en campagnes, dragen we bij aan de vergroting van het draagvlak en de uitstraling van het cultureel-erfgoedveld.

Samen sterk: overleg en netwerking

Via onze aanspreekpunten (lees ook zeker hun kaderteksten, elders in dit verslag) plegen we structureel overleg met de verschillende deelsectoren binnen het cultureel-erfgoedveld, zoals de erfgoedcellen, de landelijke expertisecentra en organisaties volkscultuur (LEOV), het Overleg Landelijke Archieven Vlaanderen (OLAV), het Overleg Vlaamse Musea en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. We onderhouden ook regelmatige contacten met de relevante beroeps- en belangenorganisaties zoals het Cultureel-erfgoedoverleg (OCE), ICOM-Vlaanderen, VVBAD, VVP, VVSG, en met andere steunpunten en actoren. Ook met Herita plegen we geregeld overleg over de ontwikkelingen in het ruime (onroerend- en cultureel-) erfgoedveld. Daarnaast hebben we als cultureel steunpunt uiteraard nauwe contacten met het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, en meer bepaald de afdeling Cultureel Erfgoed, maar ook met andere Vlaamse departementen, agentschappen en steunpunten.

In 2015 ging veel energie naar de begeleiding en ondersteuning van verschillende visie- en beleidstrajecten over de toekomst van de cultureel-erfgoedsector. In de eerste plaats verleenden we onze medewerking aan het traject voor een **conceptnota** over het toekomstig cultureel-erfgoedbeleid, dat door het Departement CJSJ werd uitgevoerd in opdracht

Zeven stafmedewerkers van FARO zijn **aanspreekpunt voor bepaalde sectoren of doelgroepen in het erfgoedveld** (www.faronet.be/faro/contact/veldintermediairs). U kan steeds contact met hen opnemen. Lees in dit jaarverslag ook hun visie op waar de sectoren staan, en wat de uitdagingen voor het komende werkingsjaar zijn.

Archieven: Bart De Nil; **erfgoedbibliotheeken:** Jeroen Walterus en Annemie Vanthienen; **erfgoedconvenants/lokale en regionale overheden:** Gregory Vercauteren; **erfgoedverenigingen, vrijwilligerswerking:** Gregory Vercauteren; **expertisecentra, landelijke organisaties voor volkscultuur:** Rob Belemans; **interculturele organisaties:** Katrijn D'hamers; **musea:** Olga Van Oost.

Voor een overzicht van al onze **geplande vormingsreeksen en studiedagen**, consulteer de FARO-vormingskalender (www.faro.be/kalender/faroupdate).

Olga Van Oost,
aanspreekpunt voor musea

Wat waren de markante ontwikkelingen in jouw sector in 2015?

“Het voorbije jaar stond helemaal in het teken van de ontwikkeling van de *Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid*, het document dat de krachtlijnen van het toekomstig cultureel-erfgoedbeleid vat. Tijdens de bijeenkomsten van het Overleg Vlaamse Musea werd nagedacht en stevig gediscussieerd over het beleid. De groep besloot om samen een visienota te schrijven, die vervolgens door de auteurs van de conceptnota kon gebruikt worden. Het denk-

en schrijfproces was intensief maar mondde op het einde van het jaar uit in de nota *Volop inzetten op musea*. Begin 2016 overhandigde het Overleg Vlaamse Musea het document aan minister Gatz. De nota werd ook opgepikt door de media.

De nota is onder meer een pleidooi voor de versterking van de vier basisfuncties, zoals gedefinieerd door de International Council of Museums. Dat zijn: collectievorming, behoud en beheer, wetenschappelijk onderzoek en het publiek maken van de collecties. Kortom, collecties kwamen hoog op de beleidsagenda te staan. Dit zagen we ook in het bredere cultureel-erfgoed-

veld, waar eveneens werd gediscussieerd over het waarderen en het valoriseren van collecties. Een prikkelende vraag die tijdens de discussies meermaals naar voren kwam was of het niet zinvol zou zijn om een plan of een platform voor collectiewaardering op te richten. Interessant en noodzakelijk is dat er ook over het begrip ‘collectie’ werd nagedacht. Daarbij werd verder gekeken dan de fysieke objecten. In een dergelijke oefening zou voortaan immers ook met immaterieel en digitaal erfgoed en hun specifieke categorieën rekening gehouden (moeten) worden.

Een zeer markante ontwikkeling is toch ook dat de Vlaamse musea vaststel-

van minister Sven Gatz. Binnen dit traject leverden we input voor een langetermijnvisie, en hielpen we bij de organisatie van sectorbijeenkomsten en focusgroepen. De conceptnota werd in maart 2016 voorgesteld aan de Vlaamse regering. Ook aan andere beleidstrajecten vanuit het Departement CJSJ leverden we een bijdrage. Zo zetelden we in de stuurgroep van het onderzoekstraject 'Witboek Aanvullende Financiering' (voorgesteld in februari 2016) en van het traject ter voorbereiding van een krachtlijnennota over cultuurspreiding. Ten slotte ondersteunde FARO diverse visietrajecten binnen de cultureel-erfgoedsector, zoals die van de Vlaamse musea en van de erfgoedcellen. Het Overleg Vlaamse Musea bundelde zijn visie in de tekst 'Volop inzetten op musea' (januari 2016), terwijl de erfgoedcellen naar buiten kwamen met het visierapport 'Nabij en verbonden' (februari 2016).

Zoals elk jaar begeleidden we erfgoedorganisaties die een visie- of beleidsplanningstraject doorliepen, en ook naar basisvorming rond strategische planning en organisatieontwikkeling blijft vraag bestaan. Instellingen die een kwaliteitslabel wensten te behalen als erkend archief, museum of erkende erfgoedbibliotheek konden op ons rekenen voor advies en begeleiding. In 2015 ontvingen het Red Star Line Museum, de Provinciale Bibliotheek Tolhuis en het Architectuurarchief Provincie Antwerpen een kwaliteitslabel. In totaal zijn er nu 94 erkende collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties, waarvan 16 culturele archiefinstellingen, 9 erfgoedbibliotheek en 69 musea.

Om de ontwikkeling van het cultureel-erfgoedveld te monitoren en beleidsvoorbereidend studiewerk en veldanalyses te ondersteunen, liep in 2015 de bevraging voor het derde Cijferboek Cultureel Erfgoed (www.erfgoedmonitor.be). We zullen de resultaten en de rapporten voor de deelnemende instellingen in 2016 verspreiden.

■ Sfeerbeeld Groot Onderhoud 2015, Het Pand Gent.

Het Groot Onderhoud

Het Groot Onderhoud, het jaarlijks ontmoetings-, netwerk- en overlegmoment van en voor de cultureel-erfgoedsector, op 27 oktober 2015 in het Gentse Congres- en Cultuurcentrum Het Pand, was een voltreffer. Ongetwijfeld speelde het thema van deze vijfde editie ook een rol in de grote belangstelling: 'Zorgen voor later? Een cultureel-erfgoedbeleid voor de toekomst'. De concrete aanleiding voor dat thema was de vaststelling dat het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid van de toekomst volop vorm wordt gegeven. Zo waren er de intensieve werkzaamheden aan de Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid in Vlaanderen. Tijdens het Groot Onderhoud organiseerde de afdeling Cultureel Erfgoed vier werksessies die onmiddellijk aansloten bij dit traject. En er werd ook een prijs uitgereikt, zoals steeds. Nieuw in 2015 was dat Vlaams minister van Cultuur, Sven Gatz voor het eerst de tweejaarlijkse 'Vlaamse Cultuurprijs voor Immaterieel Erfgoed' uitreikte aan de vereniging 'Reuzen in Vlaanderen'. Deze prijs alterneert voortaan jaarlijks met de 'Vlaamse Cultuurprijs voor Roerend Erfgoed'. Minister Gatz: "Reuzen spreken tot de verbeelding en vormen een essentieel onderdeel van onze traditie."

Meer info, foto-, video-, tekstverslagen en presentaties:
www.hetgrootonderhoud.be.

len dat ze in de praktijk meer rollen opnemen dan de vier genoemde museale basisfuncties. Als open huizen engageren ze zich voor verschillende erfgoedgemeenschappen en zetten ze projecten op i.s.m. uiteenlopende beleidsdomeinen zoals onderwijs, welzijn en de creatieve industrie. De samenleving verwacht van hen dat ze deze nieuwe, verbrede functies opnemen. Om zowel deze brede maatschappelijke opdracht als de basisopdracht waar te maken, is er nood aan een beleidskader dat dit mogelijk maakt."

Wat zijn de uitdagingen in 2016?

"De musea kijken reikhalzend uit naar het nieuwe cultureel-erfgoedbeleid,

met de krachtlijnen en mogelijkheden die het cultureel-erfgoedveld ingrijpend zullen versterken en verder professionaliseren. Het Overleg Vlaamse Musea zet in 2016 zijn werk voort en zal enkele thema's uit de visienota in het komende jaar verder uitdiepen. Waarheen met het collectiebeleid in Vlaanderen? Wat zijn de mogelijkheden voor musea voor wat betreft aanvullende financiering? Kunnen de musea meer met private partners samenwerken en welke vorm zou die samenwerking kunnen aannemen? Dit zijn maar enkele vragen die aan de orde zijn. Ik neem daarin mijn rol op, door onder meer het Overleg Vlaamse Musea mee te faciliteren, evenals het traject rond

collectiewaardering. In samenwerking met de Koning Boudewijnstichting ontwikkelen we een traject rond mecenaat en fondsenwerving dat ook voor musea heel relevant is. En ook de denkoefening over de rollen van musea in de samenleving is nog niet af. Na het 'participatieve museum' hadden we het in 2015 over het 'duurzame museum' en in 2016 tasten we de grenzen van de museumbeleving verder af. Ik vraag me daarbij af wat het 'museum van het gevoel' zou kunnen zijn, wat daarvan de betekenis zou kunnen zijn en welke inzichten hierrond in de museumpraktijk hun beslag zouden kunnen krijgen."

Onze publicaties en webkanalen

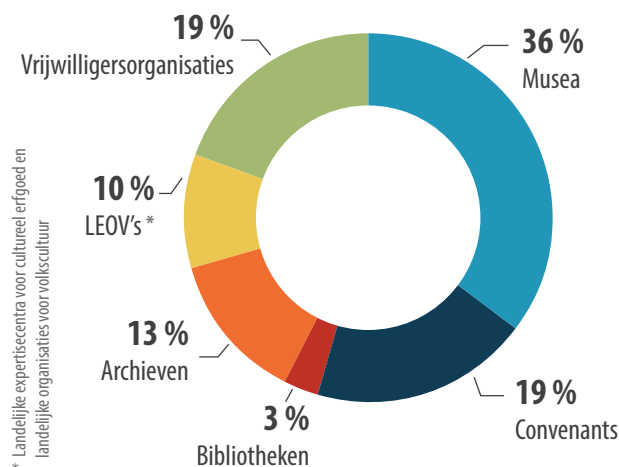
faro | tijdschrift over cultureel erfgoed

Geheel in de lijn met de voorbije jaren weerspiegelde jaargang 8 van *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed* opnieuw een grote diversiteit aan actoren en thema's.

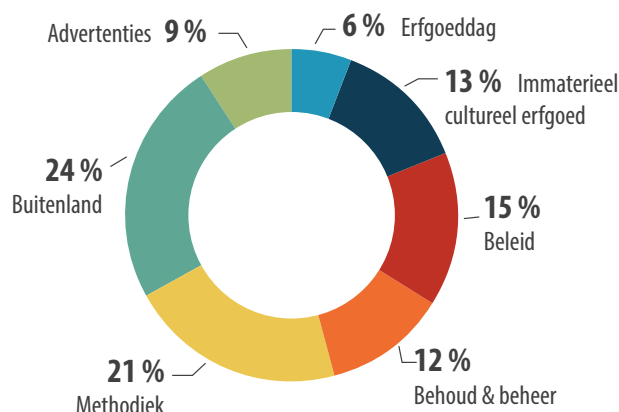
In het lentenummer was de blikvanger het uitgebreide afscheidsinterview met Jos Van Rillaer, die per 1 april 2015 met pensioen ging als administrateur-generaal van het agentschap Kunsten & Erfgoed. Deze ervaren uitvoerder van het beleid blikte openhartig terug op zijn loopbaan en op de bewogen evolutie van de cultureel-erfgoedsector in Vlaanderen. Een verhaal van groei, maar ook van gemiste kansen. In dit nummer lanceerden we ook de nieuwe rubriek 'Ten voeten uit', waarin een erfgoedwerker zich voorstelt. Het zomer-nummer greep de 200e verjaardag van de Slag bij Waterloo aan om het erfgoed uit de Franse Tijd (1794-1815) onder de loep te nemen. Erfgoedcollecties in Vlaanderen bevatten tal van objecten en documenten die getuigen van de belangrijke maatschappelijke veranderingen die ook in onze contreien onder Frans bewind doorgevoerd werden. Het werd gepresenteerd op een druk bijgewoonde avond bij het Vlaams-Nederlands Huis deBuren, met onder meer een try-out van de nieuwe voorstelling van de francofiere Napoleonkenner, performer en publicist Bart Van Loo. In het herfstnummer lag de klemtoon op de noden en kansen van waarderings-trajecten, selectiecriteria en afstotingsbeleid voor cultureel-erfgoedcollecties. Het winternummer zoomde in op de armoedethematiek, de relatie met het cultureel erfgoed dat daarvan getuigt en hoe erfgoedinstellingen en -werkers kunnen omgaan met kwetsbare groepen. Ten slotte werkten we actief mee aan FOLIO, het tijdschriftennetwerk dat zich eind december 2014 aan de buitenwereld voorstelde.

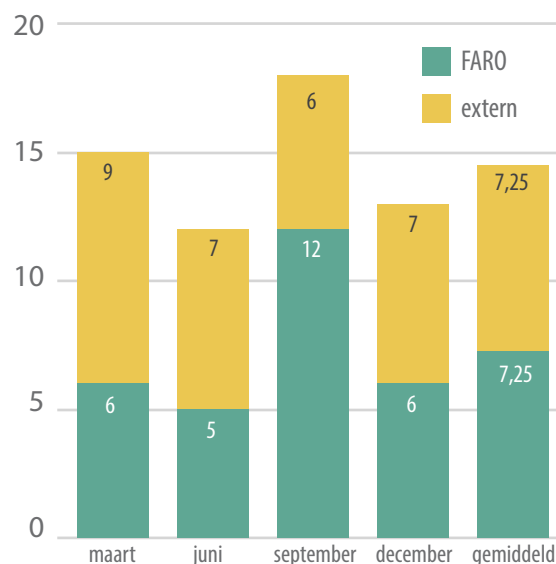
% VERDELING VOLGENS DEELSECTOR (FARO JG. 8, 2015) (# PAG. = 135,5)

% VERDELING VOLGENS THEMA (FARO JG. 8, 2015) (# PAG. = 160,5)

AANTAL AUTEURS FARO/ EXTERN (FARO JG. 8, 2015)

Publicaties

We publiceerden over een divers palet van onderwerpen (zie overzicht). Een van de opmerkelijkste publicaties het voorbije jaar, *Duurzaamheid is een streven: musea en depots (ver)bouwen*, was het resultaat van een langdurig traject 'Duurzaam (ver)bouwen voor musea' (2013-2015), waarin ook thema's als (ecologische) duurzaamheid sterk aan bod kwamen, meer bepaald als het over het museale binnenklimaat gaat. FARO zal ook de komende jaren sterk blijven inzetten op dit thema.

Zie voor volledige beschrijvingen en meer info:

www.faronet.be/publicaties en www.faronet.be/e-documenten.

- D/2015/11.524/1, Actieplan 2015. Krachtlijnen (pdf)
- D/2015/11.524/2, Erf! Erfgoeddag, 26 april 2015. Erfgoeddagkrant (print)
- D/2015/11.524/3, Publieksonderzoek bij cultureel-erfgoedinstellingen. Handleiding (pdf)
- D/2015/11.524/4, KMSKA: ligt verzelfstandiging in de 21ste eeuw in de lijn van de verwachtingen? Speciale autonomie, deugdelijk bestuur en ondernemerschap voor Grote Museuminstellingen in comparatief perspectief (print + pdf)
- D/2015/11.524/5, Jaarverslag 2014 (pdf + print)
- D/2015/11.524/6, Rituelen. Inspiratiegids voor deelnemers. Erfgoeddag zondag 24 april 2016 (print)
- D/2015/11.524/7, FARO-tevredenheidsonderzoek 2015. Rapport (pdf)
- D/2015/11.524/8, Duurzaamheid is een streven: musea en depots (ver)bouwen (print)
- D/2015/11.524/9, Censuur en vrije meningsuiting. Een modulair educatief pakket (LeerDok) (pdf)
- D/2015/11.524/10, Ontdek meer met de ErfgoedApp. De ErfgoedApp DIY (pdf)

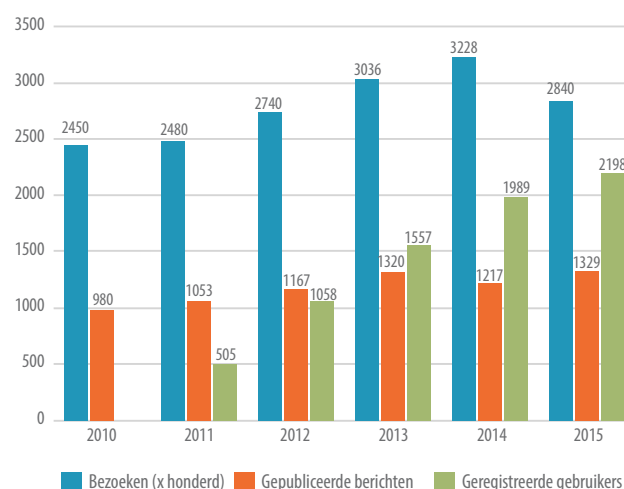

Webkanalen

Onze website faro.be blijft ons centraal webplatform, waar we voortdurend berichten over relevante en actuele ontwikkelingen, publicaties, websites en initiatieven in en voor het erfgoedveld en daarbuiten. Zoals uit de cijfers blijkt (zie grafiek), bezochten dit jaar weer duizenden erfgoedwerkers onze site. We zijn bijzonder trots op de lancering van onze eerste eigen **ErfgoedApp** (www.erfgoedapp.be). Deze app, gratis te downloaden via Google Play en de App Store, is het resultaat van het e-cultuurproject ErfgoedBeacons, dat met steun van het Departement CJSM in 2015 kon worden uitgevoerd (zie ook verder in dit verslag).

Daarnaast bereiken we via een hele reeks websites jaarlijks duizenden professionele en vrijwillige erfgoedwerkers, actieve deelnemers en geïnteresseerde bezoekers. Kortom, iedereen met een passie voor erfgoed!

EVOLUTIE STATISTIEKEN FARONET (bron: Google Analytics)

Evenementen en campagnes

FARO wil cultureel erfgoed voor een breed publiek in beeld brengen. We werken daarvoor graag samen met de media. We trachten ook om andere erfgoedorganisaties meer kansen te geven om relaties met de media op te zetten. Zo organiseerden we samen met de VRT het traject **#vrterfgoed** om cultureel-erfgoedinstellingen beter vertrouwd te maken met de werking van de programmamakers in de publieke omroep. Het traject ging van start met een druk bijgewoonde presentatie over (programma's) 'pitchen', ontving vervolgens een 60-tal ideeën en projectvoorstellen, waarvan er zich uiteindelijk tien konden voorstellen aan een jury. Door de samenwerking met Herita waren daar ook projecten uit de onroerend-erfgoedsector bij.

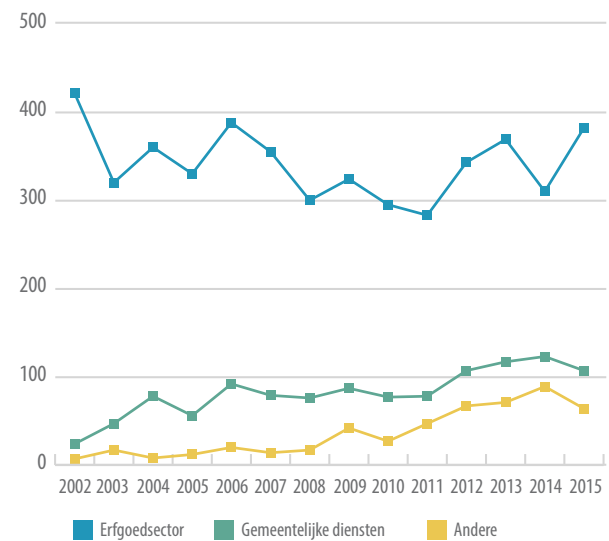
■ Walter Couvreur tijdens de lancering van #vrterfgoed.

Erfgoeddag 2015 | Erf!

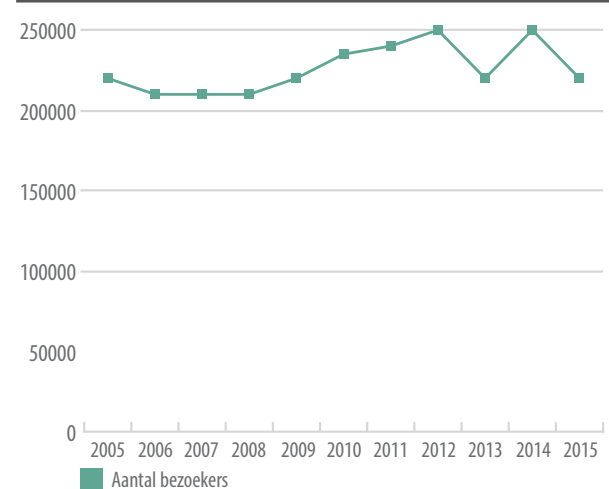
Op zondag 26 april vond de vijftiende editie van Erfgoeddag met als thema 'ERF!' plaats. Zoals steeds mocht Erfgoeddag op veel bijval rekenen: 454 deelnemers verzorgden **657 gratis activiteiten** voor het publiek. **Ongeveer 220.000** geïnteresseerden bezochten een of meerdere activiteiten die dag. Het publiek kon de activiteiten ontdekken op zondag 26 april en het aanbod raadplegen via www.erfgoeddag.be. Een nieuwe functionaliteit voor deze editie was de knop op de website om een eigen programma op maat samen te stellen. De online bezoeker kon zo op een handige manier een lijstje van activiteiten personaliseren en afdrukken.

Met het thema 'ERF!' werd vooral de relatie verkend tussen erfgoed en erven. Vragen als "Wat wordt er precies geërfd?", "Wie zijn de erfgenamen en wat zijn hun rechten?" en "Welke rol speelt de overheid hierin?" werden beantwoord aan de hand van diverse activiteiten. Deze lijn werd ook doorgetrokken naar de erfgoedinstellingen. Want zij hebben dikwijls veel te danken aan erfenissen en schenkingen, zowel voor nieuwe aankopen als voor de zorg van hun collecties. Tot slot probeerde het thema 'ERF!' ook het publiek aan te spreken, omdat iedereen rechtstreeks of onrechtstreeks iets erft van zijn of haar (voor) ouders. We lanceerden ook de campagne Erfgoeddoel (zie kader) tijdens Erfgoeddag. Alle communicatiedragers (print en online) maakten melding van deze campagne.

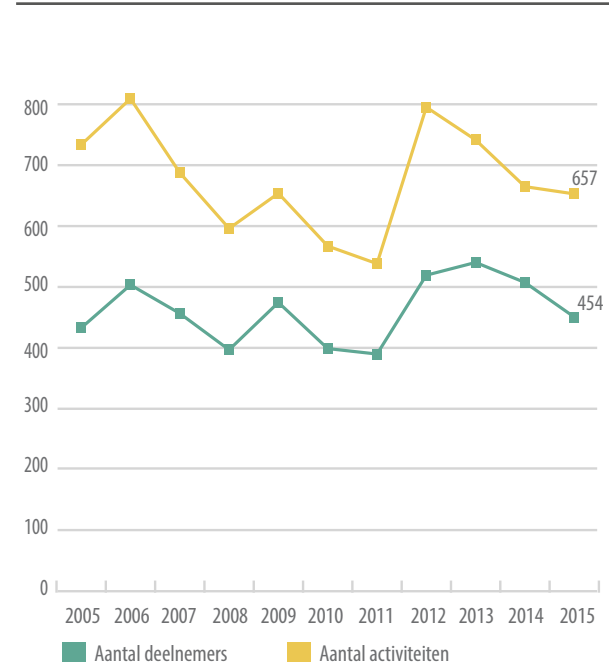
EVOLUTIE AANTAL ORGANISATOREN ERFGOEDDAG, VOLGENS TYPE

EVOLUTIE AANTAL BEZOEKERS ERFGOEDDAG

EVOLUTIE AANTAL DEELNEMERS/ACTIVITEITEN ERFGOEDDAG

■ Campagnebeeld Erfgoeddag 2015 'Erf'.

■ Sfeerbeeld Erfgoeddag 2015 'Erf'. Reuzen Mie en Ties in Maasmechelen © Erfgoedcel Mijn-Erfgoed.

Bart De Nil,
aanspreekpunt voor
archieven

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2015?

"Institutionele hervormingen, technologische vernieuwingen, open data, maatschappelijke evoluties, enzovoort, zorgen ervoor dat de archiefsector in een lange transitieperiode zit. Het staat buiten kijf dat archieven meer aandacht hebben gekregen voor participatie en gemeenschapsvorming. Ze trachten steeds meer om diensten en

activiteiten te ontwikkelen die inspelen op maatschappelijke uitdagingen, zoals dementie en het bereiken van traditionele en niet-traditionele doelgroepen. Deze veranderingen én het feit dat de middelen steeds beperkter worden, zorgen er dan ook voor dat archieven meer naar elkaar gaan kijken om structureel samen te werken. De intergemeentelijke samenwerking van archieven zet zich verder door."

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2016?

"Het staat in de sterren geschreven dat erfgoedinstellingen steeds meer

moeten nadenken over het slaan van bruggen naar andere sectoren. Ook archieven ontsnappen niet aan deze trend. Het komt er evenwel op aan om de veranderingen die dit teweegbrengt in de manier van werken en de positie van de archivaris op te vangen. Voor mij komt het erop aan om de noden en behoeften van archivariissen goed te capteren en na te gaan hoe ik het best, in samenwerking met partners, hieraan tegemoet kan komen. Dat is een uitdaging waar ik me graag voor inzet."

Erfgoeddoel

Nieuw dit jaar was de lancering van de steuncampagne Erfgoeddoel (www.erfgoeddoel.be), die parallel loopt met Erfgoeddag, en die de bedoeling heeft een breed publiek van erfgoedgeïnteresseerden ervan te overtuigen dat erfgoed ook een goed doel is dat ze (financieel) kunnen steunen. Deze sensibiliseringscampagne zullen we jaarlijks herhalen. In 2015 hebben 22 musea, archieven en erfgoedbibliotheken die erkend zijn als goed doel of lid zijn van Testament.be zich op initiatief van FARO verenigd voor deze campagne. Zij presenteren zich samen op de website waar potentiële donateurs contact met hen kunnen opnemen. FARO liet zich voor deze campagne adviseren door ervaren fondsenwerpers. We lieten een campagnebeeld en -film realiseren, en verspreidden een

flyer en campagnematerialen bij de deelnemers, bij de erfgoedcellen en via andere kanalen van Erfgoeddag. Daarnaast waren we met Erfgoeddoel ook aanwezig op de Cultuurmarkt van Vlaanderen, traditiegetrouw op de laatste zondag van augustus, in Antwerpen. In 2016 komt er een gedrukte brochure voor schenkers. Het aantal deelnemers loopt ondertussen op tot 27 erfgoedinstituten. De impact van deze campagne zullen we op de lange termijn kunnen inschatten.

Internationale samenwerking en communicatie

Internationalisering loopt als een rode draad doorheen veel initiatieven van FARO. Zoals elk jaar nodigden we **internationale sprekers** uit voor masterclasses, studiedagen of leesgroepen. Zo bijvoorbeeld was er in september de masterclass over de Australische collectiewaarderingsmethodiek *Significance 2.0*, door Veronica Bullock. Zij sprak ook op de focusgroep ter voorbereiding van de *Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid* over de problematiek van waarden. FARO wil in overleg met de afdeling Cultureel Erfgoed en i.s.m. de erfgoedinstituten deze methode verder verkennen en introduceren in het veld. In december 2015 maakten we tijdens een masterclass in Antwerpen kennis met de *UNESCO 2005 Conventie voor de Bescherming en de Promotie van de Diversiteit van Cultuurerfen*, samen met Vlaamse, Nederlandse en internationale experts. Ten slotte organiseerden we, na de *Summer school* in 2014, in december 2015 een vervolg, met een tweede internationale *Winter School* over archieven en educatie, i.s.m. The National Archives. Ditmaal lag de focus op de toepassing van digitale educatieve tools. De cyclus sloot af met een presentatie van *LeerDok*, een modulair (digitaal) educatief pakket over censuur en vrije meningsuiting.

Een hoogtepunt in onze internationale werking was ongetwijfeld de **studiereis naar New York**: achttien publiekswerkers uit diverse musea gingen mee op deze reis, samen met twee medewerkers van FARO die de reis hadden voorbereid. Zij bezochten diverse musea en voerden gesprekken met de Amerikaanse museummedewerkers. De inzichten werden na de reis door de deelnemers ook omgezet in nieuwe acties, waaruit blijkt dat dit soort inspirerende groepsreis veel in beweging kan zetten (zie ook verder in dit jaarverslag).

■ Groepsfoto studiereis naar New York.

FARO blijft als ngo geaccrediteerd bij **UNESCO**. We dienden begin 2015 een rapport in over onze werkzaamheden. Dit werd in de loop van 2015 zeer gunstig geëvalueerd door het UNESCO-secretariaat. In december werd door het Intergouvernementeel Comité beslist de accreditatie van FARO met vier jaar te verlengen tot 2019. Op initiatief van FARO en de Vlaamse UNESCO-commissie is het Vlaamse **Memory of the World Comité** opgericht. Er werd een procedure voor kandidaturen uitgewerkt voor het Memory of the World Register van UNESCO. Twee dossiers werden ingediend en geëvalueerd: enerzijds het dossier over de Codex Eyckensis en anderzijds het dossier *The Belgian War Press*, Nieuws van de Grootte Oorlog en BelgicaPress. Het dossier *The Belgian War Press* wordt door het Vlaamse comité voorgedragen. Op 29 juni 2015 werd mede onder impuls van FARO een Belgisch koepelcomité opgericht. Dit comité neemt de verantwoordelijkheid op zich voor het algemeen beheer en voor het monitoren van het UNESCO 'Geheugen van de Wereld'-programma in België.

FARO verzorgde ook in 2015 mee de redactie van het deel *Cultural Heritage* op www.artsflanders.be en de selectie van nieuwsberichten voor de nieuwsbrief van **Arts Flanders**, i.s.m. VKC en CAHF, en andere partners.

Gregory Vercauteren,
aanspreekpunt voor erf-
goedconvenants, lokale en
provinciale overheden

Wat waren de markante ontwikkelingen in jouw sector in 2015?

"In 2015 is er veel gezegd en geschreven over de hervorming van de provincies. FARO heeft als steunpunt geen beslissende stem in deze discussies, maar we volgen ze natuurlijk met aandacht op. Zo heeft de Vlaamse regering in 2015 een aantal belangrijke principiële beslissingen genomen, al was nog niet altijd duidelijk wat de concrete impact zou zijn. Dit genereerde onzekerheid en zenuwachtigheid, niet enkel bij de betrokken provinciale instellingen en diensten, maar in de hele cultureel-erfgoedsector. Dit merkte ik onder meer tijdens de sessie die we op het Groot Onderhoud hadden georganiseerd over deze bestuurlijke veranderingen. Toen zijn er heel wat vragen en twijfels boven tafel gekomen.

2015 was voor de erfgoedcellen dan weer een bijzonder jaar. Het instrument van de erfgoedcellen bestond toen precies 15 jaar. Dit was een mooie gelegenheid om terug te blikken, maar ook om vooruit te kijken. Want de toekomst voor de erfgoedcellen ziet er uitdagend uit, met een nieuw Cultureel-erfgoeddecreet in de maak en de verschillende bestuurlijke trajecten die nu lopen. Om deze redenen heb ik, samen met de 22 erfgoedcellen en kunststeden, een visietraject opgestart. Tijdens dit traject hebben erfgoedcellen de eigen werking kritisch bevraagd, maar ook nagedacht hoe zij zich in de toekomst willen profileren. Dit was een heel intensief proces, maar ik ben blij met de eindresultaten. Met dit traject hebben erfgoedcellen zich echt positief laten opmerken. Ook de titel van het eindrapport, '*Nabij & verbonden*', geeft voor mij heel mooi aan wat een erfgoedcelwerking vandaag zo bijzonder maakt."

Wat zijn de uitdagingen in 2016?

"In 2016 zullen een aantal denkoefeningen en beleidstrajecten hun beslag krijgen. In de eerste plaats is er natuurlijk de *Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid*, die ook voeding zal geven aan een nieuw Cultureel-erfgoeddecreet. In de loop van 2016 zal ook de hervorming van de provincies zijn geregeld. En wellicht komt er ook nog een Decreet Regionaal Cultuurbeleid. Over dit decreet is nog niet zoveel bekend, maar mogelijk heeft dit ook een impact op de cultureel-erfgoedsector. Kortom, 2016 wordt een belangrijk jaar. Niet enkel voor het lokale en het provinciale cultureel-erfgoedbeleid, maar voor de hele cultureel-erfgoedsector. Binnen één of twee jaar zal onze sector er wellicht iets anders uitzien, al is het nu nog koffiedik kijken hoe groot de verandering precies zal zijn."

7 mei: Bomvol auditorium @faronet voor de 10 pitches en kabinetten voor de #vrterfgoedpitch
<http://bit.ly/1QB5L5> @heritavl

INVESTEREN IN HET DUURZAAM BEHEER VAN CULTUREEL ERFGOED

We ondersteunen en versterken de expertise voor collectiezorg en voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed. Dit zijn voor FARO kerntaken. Samen met de erfgoedinstellingen zetten we ons in om de investeringen in het cultureel erfgoed veilig te stellen. We exploreren ook actief het potentieel van informatietechnologie voor de ontwikkeling van de digitale erfgoedwerking.

Zorg dragen voor het roerend erfgoed

Verantwoord behoud en dagelijks beheer van collecties is een blijvende zorg voor collectiebeherende organisaties. Ook in 2015 bleek dit opnieuw uit de grote variëteit bij de tientallen **adviesvragen uit het werkveld** die we ontvingen, en die vaak blijk gaven van complexe uitdagingen. Met verschillende acties in 2015 trachtten we, zoals steeds, zoveel mogelijk aan te sluiten bij internationale tendensen en trachtten we bestaande werkinstrumenten binnen de Vlaamse erfgoedzorg ingang te doen vinden. De uitdagingen waarvoor collectieverantwoordelijken zich dagelijks gesteld zien, zijn immers niet specifiek Vlaams. Door ICCROM ontwikkelde

tools zoals 'Re-Org', waar we dit jaar mee aan de slag gingen, dragen niet voor niets de slogan: "you are not alone"! Vanuit deze nieuwe inzichten haalden we de nodige inspiratie om erfgoedzorgers én -consulenten in Vlaanderen daadwerkelijk te (onder)steunen en te versterken.

Extra aandacht ging in 2015 uit naar **collectievorming en -waardering**, met de organisatie van de studiedag 'Niet al goud wat blinkt? Waardering, selectie en afstoting van erfgoedcollecties' en de redactie van het bijhorende focusdossier 'Waardering & selectie | Erfgoed op waarde geschat' in het septembernummer van het tijdschrift. In het verlengde van dit traject zetten we een masterclass op over de Australische waarderingsmethode *Significance 2.0*, en eind 2015 startten we met een werkgroep met de verschillende cultureel-erfgoedsectoren die zich zal buigen over de ontwikkeling van een gemeenschappelijke waarderingsmethodiek. Ook de dit jaar opgestarte collegagroep collectiebeleidsplanning voor archieven vond aansluiting bij dit traject. Rond **collectiemobiliteit** zetten we onder meer het vormingstraject 'Erfgoedobject out of office' voort, met workshops over *art handling* en koerieren. FARO zetelt ook in de stuurgroep van

■ ICCROM-lesgever Gaël de Guichen geeft uitleg tijdens de Re-Org-workshop in de depots van het KMKG © KIK/IRPA

■ Plannen uittekenen van de depotruimtes in het KMKG tijdens de Re-Org-workshop © KIK/IRPA

het onderzoek dat het Departement CJSM eind 2015 opstartte ter voorbereiding van een **Vlaamse indemniteitsregeling**.

Depotinrichting en -infrastructuur vormde een andere belangrijke pijler in de werking. We participeerden aan de stuurgroep ter voorbereiding van het onderzoeksrapport 'Cultureel-erfgoeddepots. Analyse van en bouwstenen voor de uitwerking van een programma van eisen voor cultureel-erfgoeddepots in Vlaanderen' (Ae-lab VUB i.o.v. Departement CJSM) en aan het internationale pilootproject 'Re-Org Belgium 2015', in samenwerking met ICCROM en het KIK. De studiedag over 'Duurzaam (ver)bouwen van museum- en depotinfrastructuur' en de bijhorende publicatie, vormden dan weer het eindpunt van het traject 'Duurzaam (ver)bouwen voor musea' (2013-2015) waarin ook thema's als (**ecologische**) **duurzaamheid** sterk aan bod kwamen. Deze thematiek vormde ook een belangrijke drijfveer voor de verdere verspreiding en implementatie van de nieuwe inzichten en kennis omtrent het **museale binnenklimaat**. FARO zet hier de volgende jaren verder sterk op in en we zoeken daarbij samenwerking en afstemming met andere initiatieven en partners die werken rond duurzame culturele infrastructuur (zoals STEPP en VAI). Ook participeerde FARO actief in **netwerken rond duurzaamheid**, zoals PULSE en het Klimaatnetwerk. Ten slotte werd samen met collega's van Erfgoed Brabant en de Leerstoel Cultuur in Brabant een reflectie opgezet over de notie 'culturele duurzaamheid' en erfgoed, die zal uitmonden in een internationale studiedag in Den Bosch in 2016.

Binnen het thema **veiligheidszorg en collectiehulpverlening** organiseerden we een hele reeks workshops en overlegmomenten (o.a. over brand in kerken), en we begeleidden de heropstart van enkele ECCE-calamiteitsnetwerken (Brussel en Leuven). En er was de succesvolle studiedag rond waterschade: 'Geen kater na het water. Omgaan met waterschade in erfgoedcollecties, archieven en monumenten'. We herhaalden ook de tweedaagse workshop 'Ons geheugen goed verpakt' in het Museum Plantin-Moretus, in het kader van

het traject basisvorming behoud en beheer van documentair erfgoed. Op het gebied van **collectierisicomanagement** focussten we vooral op de implementatie van een aantal instrumenten voor schaderegistratie en het bepalen van conservatieprioriteiten (UPAA, UPLA, e.a.), i.s.m. onder meer de Vlaamse Erfgoedbibliotheek.

Op het gebied van **het versterken van goede praktijken** volgden we o.a. de uitbouw van de basisopleiding 'Behoudsmedewerker erfgoed' (in Gent én Leuven) verder op. In samenwerking met het Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming (AKOV) maakten we de beroepskwalificatiedossiers voor *art handler* en preventieve conservator op. In 2015 was FARO tot slot ook gastheer voor de internationale pre-conference workshop van SOIMA 2015 'Unlocking Sound and Image Heritage'.

Soms dienen zich onverwacht dringende noden aan die vragen om een snelle en efficiënte uitwisseling van expertise. Zo bijvoorbeeld bleek het nodig om actief kennis en ervaringen over het verhuizen van documentaire collecties te verzamelen en te delen, omdat talloze instellingen te maken kregen met verhuizingen of verplaatsing van collecties. En daar komt veel bij kijken ... Daarom namen FARO en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek het initiatief voor de oprichting van een **collegagroep 'Verhuizen van documentaire collecties'**. Op 27 januari namen 36 personen deel aan de kick-off van deze collegagroep in Lier. Er volgden bijeenkomsten in de Gentse Boekentoren en in het Fotomuseum in Antwerpen. Centrale thema voor deze laatste bijeenkomst was het verzekeren van de collectie in functie van een verhuisoperatie. In het totaal woonden 59 verschillende deelnemers de bijeenkomsten van deze collegagroep bij.

■ Aan de slag met beschadigde stukken tijdens de cursus collectiehulpverlening in Campus VESTA Ranst © Anne-Catherine Olbrechts

Het immaterieel cultureel erfgoed borgen

We participeerden ook dit jaar actief aan **overlegplatformen over het borgen van immaterieel cultureel erfgoed (ICE)**. We zetten personeelstijd en middelen in voor de uitbouw en werking van het ICE-platform (www.immaterieelcultureelerfgoed.be). In 2015 lanceerden we mee de socialemediacampagne *#ikschrijfgeschiedenis* van het ICE-trekkersnetwerk. Deze langlopende campagne heeft als doel om het brede publiek in Vlaanderen zich ervan bewust te laten worden dat iedereen met talrijke vormen van immaterieel erfgoed in aanraking komt en dat de rol en betekenis van ICE voor de samenleving zeer breed (h)erkenbaar is.

In samenwerking met de UNESCO-leerstoel voor kritische erfgoedstudies en het borgen van immaterieel cultureel erfgoed aan de Vrije Universiteit Brussel, tapis plein en de Universiteit Antwerpen, zetten we de reeks ICE-breker voort. We begeleidden diverse dossiers voor het register van voorbeeldpraktijken (artikel 18 van de UNESCO-conventie van 2003), en met partners in de Fédération Wallonie-Bruxelles,

de Duitstalige Gemeenschap en Brussel overlegden we op regelmatige basis. FARO was ook internationaal erg actief rond de UNESCO-conventie 2003. België maakte deel uit van het Intergouvernementeel Comité (2012-2016) en ook van het Bureau voor de opvolging van de Conventie. Marc Jacobs werd opgenomen in de Belgische delegatie in het Comité en het Bureau en nam deel aan de bijeenkomst van het Intergouvernementeel Comité te Windhoek in december 2015. Hij verzorgde daar ook een lezing over 'immaterieel erfgoed en ethiek' voor het internationale ngo-forum. Er werd deelgenomen aan vergaderingen van het 'UNESCO Flanders Fund-in-Trust'. Een door dat fonds gefinancierd traject met zeven landen in zuidelijk Afrika werd door FARO actief begeleid in 2014-2015: deze consultancy was gratis om de investering op Afrikaans grondgebied te maximaliseren.

FARO werkte, samen met het ICE-trekkersnetwerk van expertisecentra, aan de brochure *Erfgoed voor doeners. Wat immaterieel erfgoed betekent voor gemeentelijk beleid, en omgekeerd*. Deze brochure werd in januari 2016 voorgesteld: "Immaterieel erfgoed vindt u overal. Denk maar aan de talloze stoeten, streekdialecten, volksporten, ambachten of tradities die u in Vlaanderen en Brussel tegenkomt. Voor steden en gemeenten zijn er heel wat mogelijkheden om met dit immaterieel erfgoed aan de slag te gaan. *'Erfgoed voor doeners'* richt zich tot deze lokale besturen en helpt hen op weg. Met vele praktijkvoorbeelden toont deze publicatie wat immaterieel erfgoed is en waar het in uw stad of gemeente schuilgaat.

Bovendien geeft deze brochure aan hoe lokale besturen dit immaterieel erfgoed kunnen ondersteunen. Deze ondersteuning hoeft niet enkel of altijd te bestaan uit subsidies, hoe belangrijk die ook zijn. Lokale besturen kunnen ook promotie maken, logistiek ondersteunen of advies geven. Vaak kan u met kleinere ingrepen een bestaand ondersteuningsbeleid helemaal op maat maken van immaterieel erfgoed."

De digitale erfgoedwerking exploreren

We focussen onze acties op de ontwikkeling van nieuwe ICT-praktijken en op de verspreiding van methoden en instrumenten, met het oog op duurzaam digitaal erfgoedbeheer, i.s.m. diverse partners. Daarbij hebben we dit jaar de nadruk gelegd op een intensief vormingstraject over crossmediale publiekswerking en op de ontwikkeling en verspreiding van de ErfgoedApp als innovatieve digitale tool.

Om het gebruik van verschillende digitale media in het veld te stimuleren, ontwikkelden we onder de titel '**Crossmediale publiekswerking hands-on**' een nieuw modulair vormingstraject voor erfgoedwerkers die onmiddellijk met een bepaalde tool of methodiek aan de slag willen gaan. We hadden aandacht voor *digital storytelling*, *augmented reality*, erfgoedbeacons, erfgoedroutes, open platformen zoals *Google Open Gallery* en het organiseren van een webconferentieverbinding. De aanleiding voor deze nieuwe vormingsreeks was de vaststelling dat steeds meer erfgoedinstellingen actief aan de slag gaan met *storytelling* om verhalen te vertellen en ervaringen te creëren. We zijn er ons van bewust dat voor elke doelgroep een ander medium of een andere methodiek geldt én dat erfgoedverhalen via verschillende media worden verteld. Daarom kozen we ervoor om hands-onworkshops te organiseren voor kleine groepen waardoor de interactie met de lesgevers en tussen de deelnemers wordt bevorderd. Om zoveel mogelijk mensen de kans te geven om deel te nemen hebben we de modules georganiseerd in Brussel, Gent en Antwerpen (met medewerking van het Liberaal Archief en de Universiteitsbibliotheek Antwerpen). Dit nieuwe aanbod is aangeslagen in de sector. In totaal namen zo'n 130 personen deel aan de workshops.

We rolden ook **digital storytelling** als methodiek verder uit in de sector via verscheidene *in company workshops*. Zo werd in november, voorafgaandelijk aan de studiedag 'Werken met traditionele volkssprookjes in de klas', in het Letterenhuis een workshop georganiseerd voor een groep leerkrachten. De digitale verhalen die de deelnemers in deze workshop maakten werden nadien gepresenteerd op de studiedag.

■ FARO ontwikkelde de ErfgoedApp.

We realiseerden dankzij de steun van het Departement CJSJ het **e-cultuurproject 'ErfgoedBeacons'**, dat liep tot eind 2015. Daarin experimenteerden we met het plaatsen van iBeacons (dit zijn kleine zenders) op erfgoedlocaties zoals een museum, die via *smartphones* toegang geven tot extra digitale informatie over een kunstwerk of erfgoedobject op deze locatie. Via FARO kan een erfgoedorganisatie iBeacons aankopen aan een voordeelprijs.

Er werd ook een ErfgoedApp ontwikkeld die gratis te downloaden is via Google Play en de AppStore. De ErfgoedApp werd eind 2015 al meer dan duizend keer gedownload. FARO ontwikkelde ook een informatieve website www.erfgoedapp.be en we organiseerden vijf workshops om deelnemers te leren wat iBeacons zijn, hoe ze werken en hoe men ze kan gebruiken. We gingen ook in op de mogelijkheden van *augmented reality* en leerden hoe men audiovisuele content kan gebruiken in de ErfgoedApp. We zien veel mogelijkheden en potentieel voor deze applicatie, als aanjager van innovatie.

Rob Belemans,
aanspreekpunt voor landelijke expertisecentra en organisaties volkscultuur

Wat waren de markante ontwikkelingen in jouw sector in 2015?

"2015 stond ook voor de LEOV's deels in het teken van de ontwikkeling van de *Conceptnota cultureel-erfgoedbeleid* van de Vlaamse overheid. De deelname aan het traject dat het Departement CJSJ met de cultureel-erfgoedsector hieromtrent liep, leek aanvankelijk onvoldoende oog te zullen hebben voor de meerwaarde die expertisecentra en landelijke organisaties volkscultuur aan het professionele veld van collectiebeheerders toevoegen. Daarom werd in het najaar een kleine brochure verspreid met als titel *'Voor een erfgoedbeleid in Vlaanderen dat niet van gisteren is. Vijf misverstanden om komaf mee te maken in een toekomstig cultureel-erfgoedbeleid'*.

Het ICE-trekkersnetwerk, i.e. de expertisecentra die zich in hun werking (onder andere) expliciet met immaterieel erfgoed (ICE) bezighouden, maakte in 2015 werk van een nota om de samenwerking met en betere implementatie van ICE in de Vlaamse musea bespreekbaar te maken. Via een 15-tal interviews met beleidsmedewerkers uit een hele *range* van musea in Vlaanderen (kleine en grote, op lokaal, regionaal en Vlaams niveau ingedeeld) werd gepeild naar de aanwezige kennis over ICE bij musea en

naar de manieren waarop ze immaterieel erfgoed momenteel al in hun museale werking een plaats geven. De nota, die aan het landelijk museumoverleg werd bezorgd, wil een voorzet en eerste stap zijn voor constructief overleg met de musea over het beter en breder betrekken van ICE in hun werking en over de samenwerking die daarvoor met het trekkersnetwerk en andere erfgoedorganisaties zou kunnen aangegaan worden.

Een derde markante ontwikkeling in 2015 had te maken met het Vlaamse ICE-platform. Het trekkersnetwerk besliste namelijk om via een publieksgerichte actie onder de noemer '#ik-schrijfgeschiedenis' een laagdrempelige en sterk verbrede visibiliteit te genereren voor de grote diversiteit aan immaterieel erfgoed die vandaag in onze samenleving gekoesterd en geborgd wordt. Doel is dus om op de website van het ICE-platform zichtbaar te maken dat vele Vlamingen met een of andere vorm van immaterieel erfgoed begaan zijn en er zelf ook ondersteunende actie voor ondernemen."

Wat zijn de uitdagingen in 2016?

"De LEOV's kijken met spanning uit naar de rol(len) die hen in het (ver)nieuw(d)e cultureel-erfgoedbeleid vanaf 2019 zullen toegekend worden. Voor 2016 blijft voor hen de uitdaging om met (te) weinig slagkracht en werkmiddelen toch de talrijke vragen, uitdagingen en opportuniteiten zoveel

en zo goed mogelijk in efficiënte en relevante erfgoedwerking om te zetten. Als hun aanspreekpunt bij het Vlaams steunpunt tracht ik hen daarin adviserend en zoekend bij te staan. Daarnaast neem ik voor het netwerk van LEOV's en voor het ICE-trekkersnetwerk een faciliterende, mee-organiserende en deels ook operationele (voor het ICE-domein rond talige praktijken en oraal erfgoed) rol op.

In 2016 zal een van de uitdagingen ook bestaan in het uitwerken, samen met het ICE-trekkersnetwerk, van een voorstelnota omtrent formules van consortiumbeheer voor het ICE-platform. Daarnaast zal misschien samen met het Departement en de Vlaamse UNESCO-Commissie nagedacht kunnen worden over de ontwikkeling van makkelijk inzetbare logo's voor ICE-elementen die op de Vlaamse Inventaris (en op een van de UNESCO-lijsten) zijn opgenomen. Voor de Vlaamse Inventaris blijft de uitdaging om meer diversiteit in de ICE-elementen die daar opgenomen zijn te krijgen en om de erfgoedgemeenschappen die zorgen voor de elementen op de inventaris nog meer te stimuleren en te ondersteunen om hun borgingsactiviteiten bewuster te documenteren, onderling te delen en uit te dragen als het belangrijkste aspect van het hele ICE-beleid."

Het **Cometa-model** voor de beschrijving van collecties, dat werd ontwikkeld i.s.m. de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en PACKED, is een vaste waarde geworden. In 2015 werkte de gebruikersgroep zeer intensief aan een nieuwe versie van het model. Tijdens dat proces hebben we op basis van praktijkervaringen heel wat elementen besproken en aangepast, en nieuwe elementen toegevoegd. We hebben ook een nieuwe lijst met materiaaltypes opgemaakt. Al deze aanpassingen staan op de Cometa-wiki, die open staat voor verdere aanvullingen door de sector.

Jeroen Walterus en Annemie Vanthienen,
aanspreekpunt voor
erfgoedbibliotheeken

Wat waren de markante ontwikkelingen in jullie sector in 2015?

“Zorg voor collecties, ook documentaire collecties, blijft voor FARO een kernopdracht. In samenwerking met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en andere partners startten we in 2015 projecten op rond de zorg voor documentair erfgoed in bibliotheken, en hebben we lopende projecten voortgezet. Zo ook het traject schadeatlas bibliotheken, waar aan de hand van de UPLA-methode, Universal Procedure for Library Assessment (www.upla-model.be), collectiemedewerkers geholpen worden om schadebeelden in bibliotheekcollecties te herkennen en te classificeren aan de hand van deze methode. FARO wil verkennen wat de mogelijkheden zijn voor de verdere uitrol van UPLA voor schaderegistratie in documentaire collecties, ook bij archieven (UPAA). We herhaalden de tweedaagse workshop ‘Ons geheugen goed verpakt. Mogelijkheden en aandachtspunten voor het verpakken van papieren erfgoed’ in het Museum Plantin-Moretus. Om kennis en ervaringen over het verhuizen van documentaire collecties te verzamelen en te delen namen FARO en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek het initiatief voor de oprichting van een ‘Collegagroep verhuizen van documentaire collecties’, die op een grote interesse kan rekenen.

Het in 2014 opgestarte pilootproject collectiebeleidsplanning rond-

den we samen met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek in 2015 af: tijdens de bijeenkomst van het Platform Erfgoedbibliotheeken in november 2015 presenteerden we de resultaten en het stappenplan aan de sector. In 2016 zullen we op basis van onze ervaringen een brochure samenstellen over een haalbaar en hands-on stappenplan voor de opmaak van een collectiebeleidsplan voor erfgoedbibliotheeken én archieven, met ook aandacht voor collectiewaardering. Ook op internationaal vlak werkten we samen met partners aan de internationale profilering van het documentair erfgoed in Vlaanderen. Zo begeleidden we een kandidatuursdossier van het Vlaams Instituut voor de Archivering en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek over ‘*The Belgian press from the Great War*’. Het dossier zal in 2016 tot een kandidatuur voor het Memory of the World Register van UNESCO leiden. Zo timmeren we samen aan de weg om de zorg voor ons documentair erfgoed te versterken.

Soms is er ook een moment waarop de sector de vruchten kan plukken van hard werk: zo lanceerde het Vlaams Instituut voor de Archivering i.s.m. de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, FARO, PACKED en talloze contentpartners uit de erfgoedsector op een persconferentie met minister-president Geert Bourgeois de website ‘Nieuws van de Groote Oorlog’ (www.hetarchief.be). Daar kunnen duizenden frontbladzijdes en andere kranten uit de periode voor, tijdens en na de Eerste Wereldoorlog vrij geconsulteerd worden. Ook dit draagt bij aan de bekendheid van ons documentair erfgoed bij een breed publiek.”

Wat zijn de uitdagingen in 2016?

“We vrezen dat door het wegvallen van de cultureel-erfgoedwerking van de provincies op termijn ook de (project)steun zal wegvallen die de erfgoedbibliotheeken broodnodig hebben. Sommige provincies spelen immers een actieve rol in de inventarisatie, de bewaring en conservering van bibliotheek-erfgoed. Bovendien heeft de sector op diverse contactmomenten aangegeven dat een herziening van het Cultureel-erfgoeddecreet ook kansen biedt om de positie van erfgoedbibliotheeken daarin te herbekijken. Erfgoedbibliotheeken kunnen immers nog steeds niet landelijk ingedeeld en gesubsidieerd worden. Dit blijft een pijnpunt. We zien ook dat de erkenning van erfgoedbibliotheeken *tout court* achterop blijft hinken bij die van archieven en musea. In 2015 behaalde slechts één bibliotheek een kwaliteitslabel als erkende erfgoedbibliotheek. Dat is jammer, maar de erkenning blijft dan ook vooral symbolisch. We zullen de erfgoedbibliotheeken die dat wensen individueel blijven begeleiden om het kwaliteitslabel te behalen. We kijken ten slotte ook uit naar de resultaten van het tweede luik van het onderzoek ‘Deponering digitale publicaties’, dat strategisch van groot belang kan zijn voor de langetermijnbewaring van ons digitaal erfgoed, en de rol die (erfgoed)bibliotheeken daarbij kunnen vervullen. Zoals steeds zullen we complementair en versterkend samenwerken met de Vlaamse Erfgoedbibliotheek om deze sector te ondersteunen!”

ERFGOEDWERKERS ADVISEREN, ACTIVEREN EN INSPIREREN

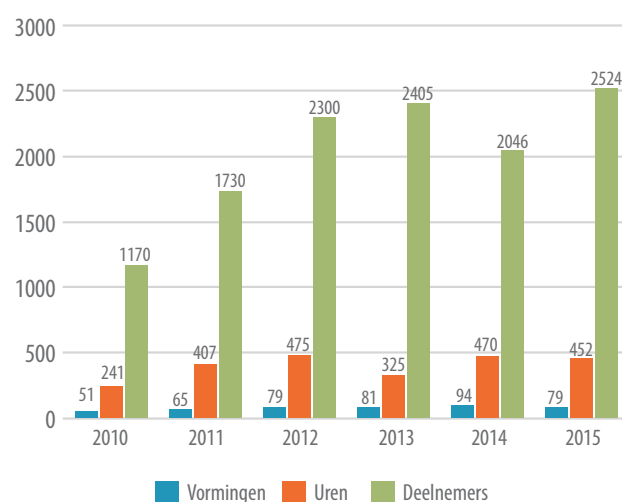
Het ontbreekt FARO niet aan ambitie: we willen niet enkel de individuele deskundigheid van elke erfgoedwerker mee helpen ontwikkelen en versterken, we willen ook dat ze zoveel als mogelijk inclusief – voor iedereen – werken.

Blijven leren: vorming en advisering

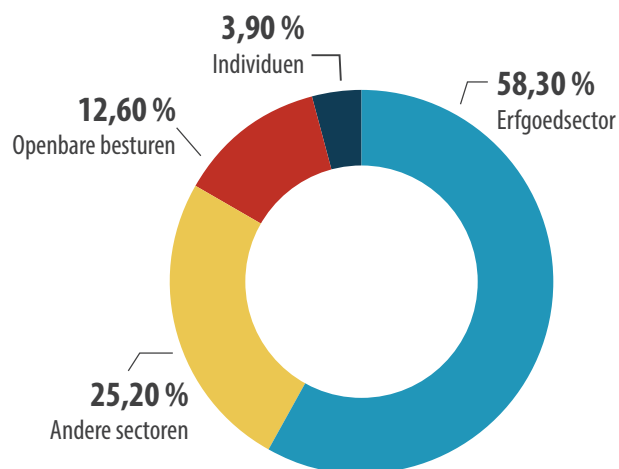
Via vorming en advisering dragen we bij aan de praktijkondersteuning en -ontwikkeling in het erfgoedveld zelf, maar ook daarbuiten, bij talloze erfgoedbeheerders. We willen hun leergierigheid activeren en hen inspireren. Daarom verzorgden we weer een tachtigtal vormingen en studiedagen waarmee we een groot aantal erfgoedwerkers en erfgoedbeheerders hebben bereikt (zie grafiek). Het deelnemersveld is zeer divers.

In 2015 maakten we een grondige analyse van het traject 'Erfgoedgeleerden' dat in 2009 van start ging en vooral handelde over de opleiding van toekomstige erfgoedwerkers. Op basis van deze evaluatie ontwikkelden we het nieuwe traject '**Tijd voor vakmensen**'. Dit traject gaat breder dan opleidingen in het hoger onderwijs en wil ook de professionele groei van de sector zelf ondersteunen. Het versterken, doorgeven en vernieuwen van ons vakmanschap zijn daarbij de uitgangspunten. Op een inspiratiedag in november lanceerden we dit idee en legden we samen met de aanwezigen de speerpunten voor de komende jaren vast. Een belangrijk element in de ontwikkeling van vakmanschap is de verdere **afstemming van de vormingen** die diverse organisaties aan onze sector aanbieden. We maakten een analyse van het bestaande aanbod en stelden zowel lacunes als overlap vast. Met inspraak van de sector duiden we een aantal werkpunten aan. Op basis daarvan gingen drie werkgroepen aan de slag rond de thema's armoede, behoud en beheer en een aanbod voor onthaalmedewerkers. We spraken af deze werkwijze jaarlijks te herhalen om zo samenwerking, structurering en vernieuwing in het aanbod te bevorderen. OSCAR, het systeem om competentiedocumenten op te stellen voor vorming en vrijwillig engagement, kon in 2015 op minder nieuwe gebruikers rekenen. We maakten daarom een evalu-

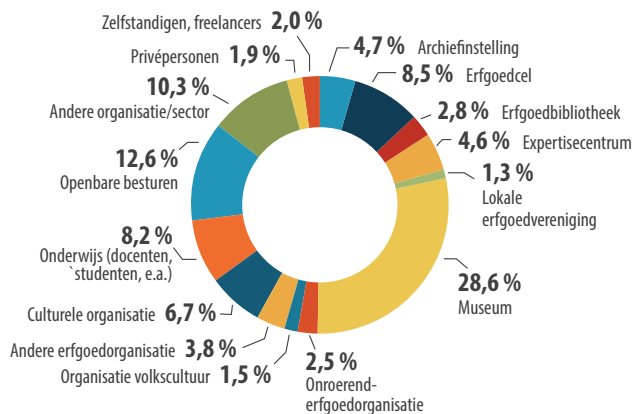
EVOLUTIE VORMINGSACTIVITEITEN FARO

DEELNEMERS (%) VORMINGSACTIVITEITEN FARO 2015
PER DOELGROEP: GLOBAAL

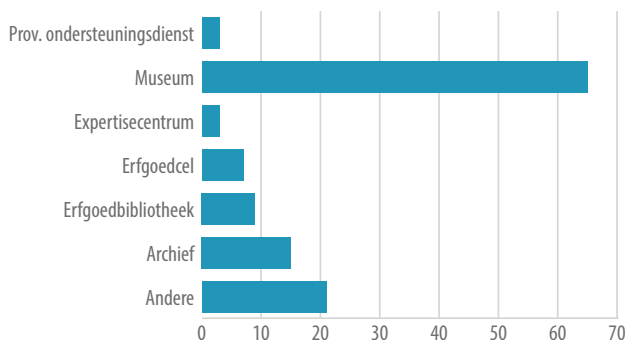
DEELNEMERS (%) VORMINGSACTIVITEITEN FARO 2015 PER DOELGROEP: DETAIL

atie van dit instrument en formuleerden samen met Socius en de Ambrassade een toekomstvisie voor de verdere ontwikkeling van deze tool.

Net als vorige jaren analyseerden we de vacatures voor de Vlaamse erfgoedsector, zoals die in 2015 gepubliceerd werden op de FARO-website. In totaal telden we 124 vacatures voor functies binnen de erfgoedsector of specifieke erfgoedfuncties bij externen. Buitenlandse vacatures en algemene ondersteunende functies werden niet geteld. Ten opzichte van 2014 (166 vacatures) stellen we in 2015 een daling van het aantal vacatures vast, maar het waren er meer dan in 2013 (119). Net als vorige jaren kwam het merendeel van de vacatures uit musea. Bijna een derde van de vacatures had te maken met educatie, publiekswerking en communicatie. Ook voor archiefbeheer en management werden beduidend meer kandidaat-werknemers gezocht. Opvallend in 2015 is ten slotte de verhoogde aandacht voor veiligheidszorg, waarvoor we in 2014 en 2013 nauwelijks vacatures op onze website publiceerden.

AANTAL VACATURES PER TYPE ORGANISATIE

We blijven ons inzetten voor de ondersteuningsnoden van **erfgoedvrijwilligers**. We organiseerden bijeenkomsten van de *Community of Practice* (CoP) over vrijwilligerswerk en we gaven adviezen aan erfgoedverenigingen over allerlei werkingsaspecten. Samen met Heemkunde Vlaanderen schreven we een digitale publicatie *De vijf V's van het vrijwilligersbeleid*, die begin 2016 verscheen: een brochure boordevol praktische tips om een vrijwilligersbeleid op de sporen te zetten. De vijf V's staan voor de verschillende fases die een vrijwilliger normaal doorloopt binnen een organisatie: vind, verwelkom, versterk, verbeter en (begeleid) vertrek.

Tot slot bood FARO ook in 2015 advies, ondersteuning en vorming aan voor **de zakelijke werking van erfgoedorganisaties**. Nieuwe accenten in het vormingstraject 'Erfgoed en zaken' waren cursussen rond media en erfgoed, en leiderschap. Het leiderschapstraject kende een groot succes en wordt in 2016 herhaald. Het marketingtraject 'Vloek of Zegen' verliep voor het eerst in samenwerking met Socius en de Ambrassade, en kon op grote interesse rekenen. We startten ook met een vernieuwde reeks rond fondsenwerving en relatiebeheer. Daarnaast hebben we de cultureel-erfgoedsector geadviseerd en geïnformeerd over juridische kwesties, in het bijzonder auteursrechten, i.s.m. het 'Samenwerkingsverband Auteursrecht en Samenleving' (www.auteursrechtensamenleving.be) en de 'Gebruikersgroep cultureel erfgoed en auteursrechten', die nu al meer dan vijftig lidorganisaties telt.

Analyse van de adviesverlening

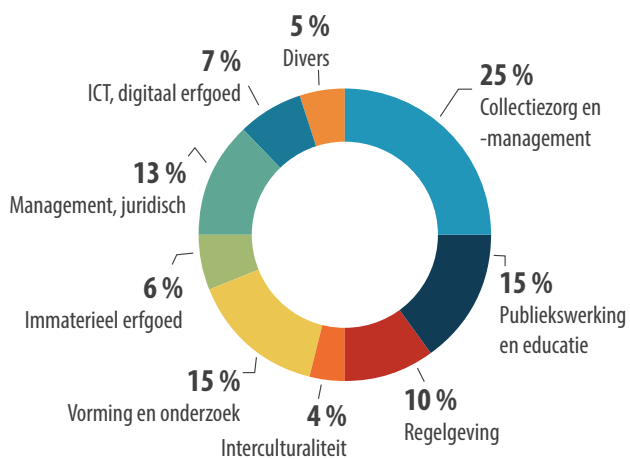
Adviesverlening blijft een kernopdracht voor FARO. De noden blijven dan ook groot, en onze stafmedewerkers besteden veel tijd aan het op maat verstrekken van adviezen. Hiermee dragen we direct bij aan de praktijkontwikkeling in het veld. Het aantal adviezen in 2015 daalde t.o.v. de vorige jaren. Dat ligt ook aan interne oorzaken, zoals het dalend aantal medewerkers en gebrek aan tijd om adviezen consequent te registreren. Gemiddeld steeg de antwoordsnelheid licht t.o.v. vorig jaar. Het gros van de adviezen wordt verleend aan overheidsdiensten, musea, erfgoedcellen en het onderwijs (zie grafieken). Het aantal adviezen voor de erfgoedsector nam relatief gezien sterk toe, terwijl het aantal adviezen voor overheden sterk afnam. De meeste adviesvragers kwamen ook dit jaar uit de provincie Antwerpen en uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het grootste deel van de adviezen betreft net als vorige jaren verschillende aspecten van collectiezorg en collectiemanagement. Er waren beduidend meer vragen over opleiding en vorming, en minder over beleid en regelgeving. Adviezen over management en organisatieontwikkeling namen gestaag toe.

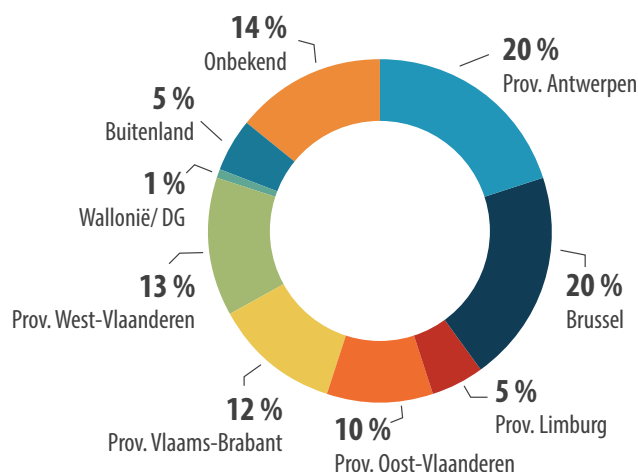
TABEL: ANALYSE VAN DE ADVIESVERLENING

Beschrijving	2012		2013		2014		2015	
aantal adviezen	440		442		387		299	
vraagstelling schriftelijk (mail)	338	76,8%	343	77,6%	318	82,2%	227	75,9%
vraagstelling mondeling (telefoon of <i>face-to-face</i>)	102	23,2%	99	22,4%	69	17,8%	72	24,1%
antwoord schriftelijk (mail)	381	86,6%	293	66,3%	288	74,4%	195	65,2%
antwoord mondeling (telefoon of <i>face-to-face</i>)	59	13,4%	149	33,7%	99	25,6%	104	34,8%
gemiddelde duur voor verstrekken antwoord (in dagen)	4,5 d		5d		6,5d		5,6d	
zelfde dag antwoord verstrekt	210	47,7%	198	44,8%	187	48,3%	146	49,8%
binnen de 5 dagen antwoord verstrekt	113	25,7%	99	22,4%	99	25,6%	78	26,6%
na meer dan 5 dagen antwoord verstrekt	117	26,6%	145	32,8%	101	26,1%	69	23,5%

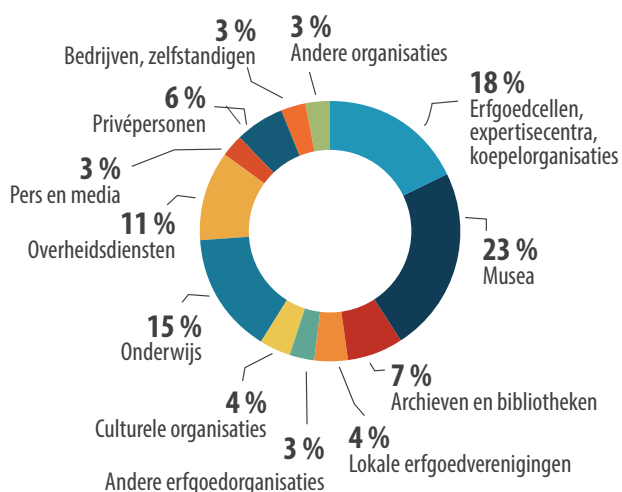
ADVIEZEN FARO VOLGENS THEMA - 2015

ADVIEZEN FARO VOLGENS GEOGRAFISCHE HERKOMST - 2015

ADVIEZEN FARO VOLGENS AANVRAGER - 2015

Inclusief werken: educatie, bemiddeling en participatie

Elkaar opzoeken, elkaar vinden: dat is ons devies. Niet alleen omdat we zelf voortdurend **de dialoog en het partnerschap** opzoeken in onze acties, maar ook omdat we het erfgoedveld hiertoe meer dan ooit proberen te bewegen en te stimuleren. Enerzijds vanuit een oprechte overtuiging, anderzijds omdat we voortdurend ervaren dat dit de enige weg is om dichterbij **kwetsbare groepen** te kunnen staan en om diverse erfgoedgemeenschappen op een gelijkwaardige manier tegemoet te kunnen treden.

Kenmerkend zijn de vele acties rond **migratie en diversiteit**, ook na het herdenkingsjaar '50 jaar migratie' in 2014. Er wordt flink wat ondersteuning geboden aan het erfgoedveld, maar evengoed aan organisaties van etnisch-culturele minderheden. Het gesprek met Vluchtelingenwerk Vlaanderen werd aangegaan: hoe kunnen we als erfgoedsector hun werk mee ondersteunen? De **vormingsreeks Musea in Dialoog** speelt eveneens in op het thema superdiversiteit. In de vormingen wordt telkens op verschillende manieren onderzocht hoe musea in dialoog kunnen treden met het publiek. We beschouwen de dialoog hierbij als een elementaire manier om het hedendaagse publiek te benaderen, wie dat publiek ook is, met welke achtergrond ook, enzovoort. Dit vraagt om een nieuwsgierige en voortdurend 'zoekende' houding. Deze houding lag ook aan de basis van de **studiereis naar New York** die we met een groep ervaren publieksmedewerkers ondernamen. Deze verkenningstocht zorgde voor zeer veel uitwisseling met museummedewerkers en -verantwoordelijken en ook voor de nodige kruisbestuivingen tussen de deelnemers onderling. Uit de groep vloeiden mooie ideeën voort, en vooral ook veel zin om samen te werken, af te stemmen én om voortaan het verschil te willen blijven maken. De dialoog als leidend principe dus.

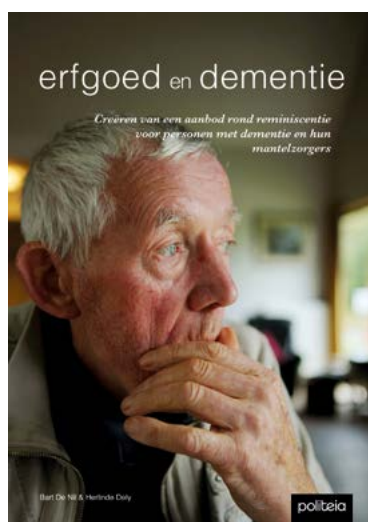
FARO zocht de ontmoeting ook op met **mensen die in armoede leven** en met organisaties die zich met hun acti-

viteiten richten op mensen in kwetsbare situaties. Daar vloeide in het najaar een themanummer van *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed* uit voort over armoede. De aanvankelijk geplande studiedag over dit thema kon wegens gebrek aan belangstelling niet doorgaan. Toch blijft het betrekken van alle gemeenschappen bij het cultureel erfgoed, d.w.z. inclusief werken, een belangrijk werkpunt. Hoe benadrukken we hiervan echter de urgentie? Het is een vraagstuk waar we ons ook in 2016 zullen blijven over buigen.

Vergrijzing en dementie zijn grote uitdagingen in onze samenleving. Onder meer daarom ontwikkelde FARO in 2015 een werking over en naar personen met dementie en hun mantelzorgers. Het is duidelijk dat we nog maar aan het begin staan van de expertise-ontwikkeling op dit domein. Ook dit thema nemen we daarom verder mee in 2016.

In samenwerking met Kennispunt Mantelzorg organiseerden we een workshop voor erfgoedinstellingen die een aanbod voor personen met dementie en hun mantelzorgers willen creëren. Dit resulteerde in enkele praktijkvoorbeelden die werden opgenomen in de publicatie *Erfgoed en dementie. Creëren van een aanbod rond reminiscentie voor personen met dementie en hun mantelzorgers*. De gids, uitgegeven bij Politeia, werd in december in Wetteren voorgesteld aan een ruim en divers publiek, i.s.m. het Vlaams-Nederlands Huis deBuren. Deze publicatie is ook de handreiking voor een reeks van workshops in 2016 voor erfgoedinstellingen, die samen met partners uit de zorgsector een aanbod voor personen met dementie en hun mantelzorgers willen creëren.

Daarnaast blijven we oog hebben voor de kwaliteit van de meer 'klassieke' vormen van **publieksbemiddeling** zoals het gebruik van tekst, het inzetten van gidsen, het gebruik van multimedia ... Ook daarrond blijven we tal van acties

■ Boekpresentatie *Erfgoed en dementie*.

■ Studiedag Museum & Publiek | Museumbeleving op 1 juni 2015, Atheneum Antwerpen.

ondernemen. We ontwikkelden ook i.s.m. enkele pilootinstellingen een **online bevragsplatform voor publieksonderzoek**. We willen hiermee een duurzame dienst aanbieden waarop erfgoedinstellingen een beroep kunnen doen om kwalitatief verdiepend publieksonderzoek uit te voeren. We gingen daartoe een samenwerking aan met *Qualtrics*, dat een performante online omgeving ondersteunt. Samen met een groep museummedewerkers die binnen hun instelling verantwoordelijk zijn voor het publieksonthaal en/of de marketing stelden we diverse typevragenlijsten op. Eerder gebeurde dit al voor archiefinstellingen. Dit instrument zal worden uitgerold in het voorjaar van 2016 in een aantal (piloot)musea in Vlaanderen.

Katrijn D'hamers,
aanspreekpunt voor inter-
culturele organisaties

Wat waren de markante ontwikkelingen in jouw sector in 2015?

“Diversiteit in al haar facetten bleef een belangrijk thema voor FARO. Onze aandacht ging vooral uit naar manieren om cultureel-erfgoedwerking aansluiting te laten vinden bij de huidige maatschappelijke uitdagingen. Daarvan was superdiversiteit een prominent thema. Diversiteit is, in al zijn complexiteit, aanwezig via de migratiestromen, maar ook dankzij heel uiteenlopende achtergronden, met socio-economische, religieuze, culturele elementen, enz. Via verschillende acties en ondersteuning hielden we de vinger aan de pols.

In 2015 werden verschillende projecten begeleid met een specifieke focus op etnisch-culturele diversiteit, zoals ‘Hallo Baby’ of het erfgoedproject van Vluchtelingenwerk Vlaanderen. Verschillende erfgoedpartners schaalden zich hier mee achter. In 2016 zullen deze projecten een vervolg kennen.

Daarnaast was de uitdaging binnen het platform Etnocoll, het netwerk van instellingen met etnografische en niet-Europese collecties, om aan te knopen bij de hedendaagse realiteit. Daarom werden in 2015 acties voorbereid omtrent de relaties met *source*

communities en werden de eerste voorbereidingen getroffen voor de organisatie van een *Summer school* over conservatie en restauratie met aandacht voor de waardebeoordeling door *source communities*. FARO faciliteert dit netwerk, samen met de Koning Boudewijnstichting.

‘Musea in Dialoog’ bleef een belangrijk samenwerkingsverband van FARO, het KMSKA en Stad Antwerpen om binnen de museale werking aan diversiteit te werken. Hoogtepunt van 2015 was de studiereis met educatieve medewerkers naar New York. Niet enkel internationaal werden banden gesmeed, maar ook tussen collega's uit Vlaanderen en Brussel werden nieuwe samenwerkingen opgezet. Nog binnen ‘Musea in Dialoog’ werd samen met het Huis van het Nederlands Antwerpen gefocust op het bezoek van cursisten Nederlands Tweede Taal aan het museum. De samenwerking wordt voortgezet in 2016.

Een grote uitdaging die in 2015 op de agenda kwam is het thema vluchtelingen. Het belang van het onderwerp kan, gelet op de actualiteit, niet ontkend worden. Daarom werd beslist om een dossier voor te bereiden over ‘vluchten is van alle tijden’ dat in juni 2016 zal gepubliceerd worden in *faro / tijdschrift over cultureel erfgoed*. FARO deelde in 2015 ook de ervaringen van de cultureel-erfgoedsector in een landelijk cultuuroverleg.”

Wat zijn de uitdagingen in 2016?

“Een prioritair thema wordt voor mij het thema vluchtelingen. Met verschillende acties kunnen cultureel-erfgoedorganisaties en FARO een bijdrage leveren aan een genuanceerde beeldvorming. Een eerste actie is een dossier in *faro* over vluchtelingen. Daarin komt een brede kijk op het thema, bekeken vanuit de erfgoedcollecties. Daarnaast zet ik in op de samenwerking met Vluchtelingenwerk Vlaanderen en cultureel-erfgoedorganisaties via de tentoonstelling over de opvang van vluchtelingen sinds 1951, acties in het kader van Wereldvluchtelingendag en een verkenning van praktijkvoorbeelden uit Europese landen. Verder zal ik graag alle acties ondersteunen in verband met het thema ‘vluchten’.

In het kader van Etnocoll staan de samenwerking met ‘*source communities*’ en een *Summer school* over conservatie en restauratie op het programma.

Ik hoop dat superdiversiteit meer zichtbaar op de erfgoedagenda's komt in 2016 en dat zich dat vertaalt in een structurele aandacht voor diversiteit en samenwerking. Hopelijk kan het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet hier ook de nodige impulsen aan geven.”

Onze interne keuken

Naam medewerker	Functietitel
Alexander Vander Stichele	Stafmedewerker participatie en veldanalyse
Annemie Vanthienen	Stafmedewerker informatiebeheer bibliotheek
Bart De Nil	Stafmedewerker archieven digitaal erfgoed
Birgit Geudens	Directiesecretaresse
Bram Wiercx	Stafmedewerker informatiebeheer ICT
Gregory Vercauteren	Stafmedewerker lokaal en regionaal cultureel-erfgoedbeleid vrijwilligerswerk
Hildegard Van Genechten	Stafmedewerker participatie, educatie en bemiddeling
Jacqueline van Leeuwen	Stafmedewerker organisatieontwikkeling en vorming
Jeroen Walterus	Adjunct-directeur
Julie Lambrechts	Stafmedewerker behoud en beheer
Jürgen Vanhoutte	Stafmedewerker behoud en beheer
Katrijn D'hamers	Stafmedewerker diversiteit en participatie
Louise Kabiro	Boekhoudster
Marc Jacobs	Directeur
Olga Van Oost	Stafmedewerker musea
Rob Belemans	Stafmedewerker immaterieel erfgoed hoofdredacteur
Roel Daenen	Coördinator communicatie, pers en partnerships
Silke Theuwissen	Stafmedewerker communicatie
Sofie Van Kerkhoven	Administratief medewerkster
Tine Vandezande	Stafmedewerker communicatie Erfgoeddag

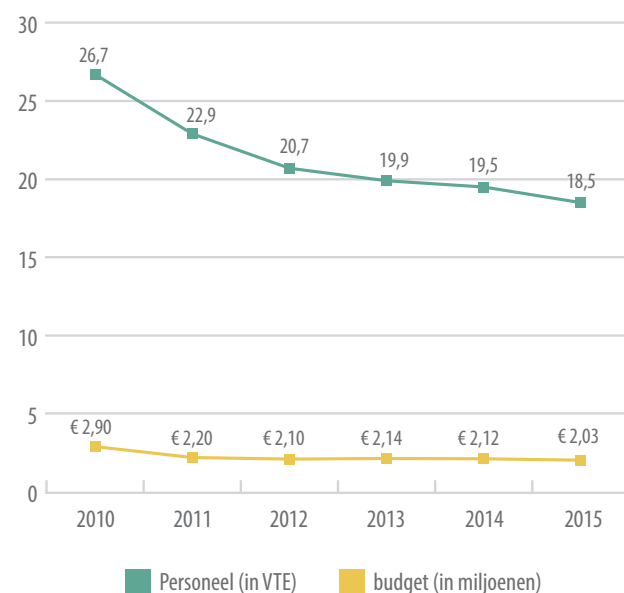
Onder invloed van de besparingen daalde de tewerkstelling van 20 VTE eind 2014 naar 18,5 VTE einde 2015. In 2010 telde FARO nog 26 VTE (zie grafiek). Op vijf jaar tijd daalde het personeelsbestand dus met een derde. Op het einde van 2015 waren er 20 medewerkers aan de slag bij FARO, waarvan 11 vrouwen en 9 mannen. Daarvan werkten 5 vrouwen en 8 mannen voltijds. Er waren ook dit jaar een tiental stagiairs actief bij FARO.

Door de opgelegde besparingen werd de medewerker die instond voor IT- en netwerkondersteuning voor De Priem, in 2014 ontslagen. Hij vond begin 2015 een nieuwe job. Twee medewerkers verlieten FARO: Griet Kockelkoren, stafmedewerker behoud en beheer, greep in het KIK-IRPA een kans om haar talent verder te ontplooiën, en Leen Breyne, coördinator van Erfgoeddag, nam een nieuwe uitdaging aan in het archiefwezen in West-Vlaanderen, dichterbij huis. Haar functie wordt opgevangen binnen het huidige personeels-effectief. Sinds november 2015 werkt Julie Lambrechts als tijdelijk en deeltijds stafmedewerker preventieve conservering bij FARO, om samen met Jürgen Vanhoutte de ondersteuning van het veld op dit terrein zoveel als mogelijk te blijven garanderen.

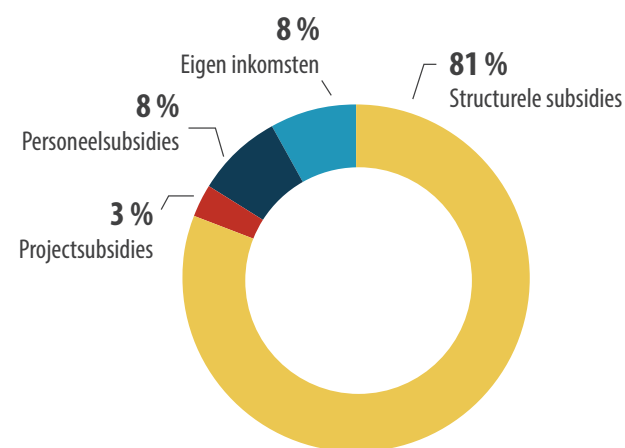
FARO had 2.119.799 euro inkomsten en 2.031.752 euro uitgaven. Het onverwacht positieve resultaat is vooral te danken aan diverse niet-voorzienbare meeropbrengsten enerzijds en aan een bedongen korting op de huurprijs anderzijds. De geplande besparingen, zoals aangekondigd in 2014, werden allemaal uitgevoerd, o.a. op bepaalde uitgaven voor Erfgoeddag. Een belangrijke meevaller was de stijgende omzet uit eigen activiteiten zoals inschrijvingsgelden voor cursussen en studiedagen, en aanvullende financiering voor onderzoeksopdrachten die FARO kon uitvoeren, o.a. in opdracht van het Departement CJSJSM.

Alle subsidies samen staan in voor 92% van de **inkomsten** (zie grafiek), in 2014 was dat 94%. Het aandeel van de structurele werkingssubsidies is als gevolg van de besparing met 7,5% gedaald naar 81%. De subsidies vullen we aan met 8% eigen inkomsten, die ook nominaal hoger lagen dan in 2014. Als we kijken naar de **uitgaven** dan blijven de personeelskosten de grootste uitgavenpost met 72,5% van de uitgaven (in 2014 was dat nog 70,1%). De werkingskosten (27,2%) daalden licht t.o.v. 2014 (29,9%). De verdeling van de middelen volgens de decretale kerntaken (zie grafiek) wijzigt wat vergeleken met vorig jaar, omdat door een besparing op de werkingsmiddelen het aandeel van de algemene werking (administratie, huur, onderhoud, energie, verzekeringen, ICT, e.d.) gestegen is.

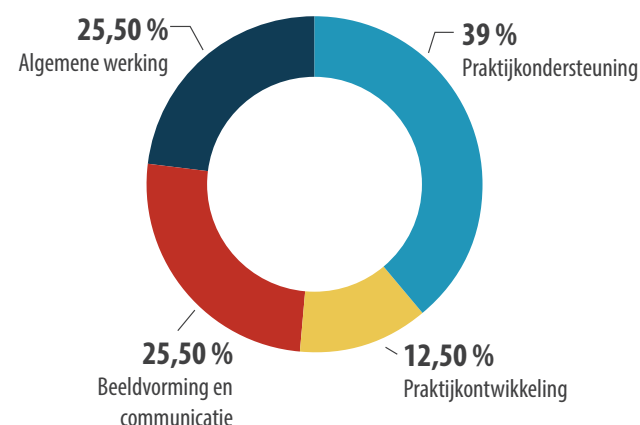
EVOLUTIE PERSONEEL EN MIDDELEN FARO

VERDELING INKOMSTEN FARO 2015

BESTEDING MIDDELEN FARO (INCL. PERSONEEL) 2015 VOLGENS KERNTAKEN

Bezoek onze vakbibliotheek!

De vakbibliotheek van FARO is gespecialiseerd in cultureel-erfgoedthema's en erfgoedpraktijken in binnen- en buitenland en is gratis toegankelijk voor iedereen. Nagenoeg de volledige collectie staat opgesteld in open kast en is vrij te raadplegen. Met uitzondering van naslagwerken en tijdschriften kunnen de meeste publicaties ontleend worden.

De bibliotheek kan elke werkdag na afspraak bezocht worden tussen 8.30 en 16.00 uur. Maak best op voorhand een afspraak met onze bibliothecaris Annemie Vanthienen via bibliotheek@faro.be of telefonisch op het nummer 02 213 10 60. De bibliotheek is gevestigd in de kantoren van FARO, Priemstraat 51, 1000 Brussel. U kan de bibliotheekcollectie online consulteren via <http://limo.libis.be/FARO> (LIBISNet).

Gregory Vercauteren,
aanspreekpunt voor lokale
erfgoedverenigingen en
vrijwilligerswerking

Wat waren de markante ontwikkelingen in jouw sector in 2015?

“Het vrijwilligerswerk is en blijft belangrijk voor de cultureel-erfgoedsector, al is het voor sommige erfgoedorganisaties niet zo evident om vrijwilligers te vinden en te houden. Dit is de reden waarom we samen met Heemkunde Vlaanderen een brochure hebben geschreven, *De 5 V's van het vrijwilligersbeleid*. Deze brochure, die verscheen in het voorjaar van 2016, zit boordevol praktische tips om een vrijwilligersbeleid op de sporen te zetten.

Verder heb ik door blogberichten, artikels, maar ook in onze dagelijkse ondersteunende werking zoveel mogelijk gewezen op het belang van vrijwilligerswerk en erfgoedverenigingen. Zo wil ik mijn steentje bijdragen om de cultureel-erfgoedsector te blijven profileren als 'vrijwilligersvriendelijk'. In dit opzicht vond ik het trouwens fijn dat de Vlaamse Cultuurprijs voor

Immaterieel Erfgoed in 2015 uitgereikt werd aan Reuzen in Vlaanderen. Het was de eerste keer dat een vrijwilligersinitiatief zo'n Vlaamse prijs ontving. De prijs was daarom ook een mooie erkenning van het belang van vrijwilligerswerk in de cultureel-erfgoedsector.

Specifiek voor de erfgoedverenigingen stelt zich nog de uitdaging hoe zij adequaat kunnen omgaan met de vele bestuurlijke veranderingen en besparingen op lokaal niveau. Ik denk dat zeker lokale erfgoedraden een belangrijke schakel vormen om lokale verenigingen en het lokaal beleid meer met elkaar te verbinden. Tegelijk is er over deze erfgoedraden nog maar weinig gekend; zij zijn ook nauwelijks op de hoogte van elkaars werking. Daarom dat ik, opnieuw samen met Heemkunde Vlaanderen, gestart ben met een artikelenreeks over lokale erfgoedraden. In elke bijdrage geven we heel wat voorbeelden en praktische tips om de werking van deze erfgoedraden te versterken.”

Wat zijn de uitdagingen in 2016?

“Ook voor de erfgoedverenigingen

stelt zich de vraag wat de hervorming van de provincies zal betekenen. De provincies hebben de voorbije jaren heel wat stimuli gegeven voor de ondersteuning van het vrijwilligerswerk en het verenigingsleven. Talrijke lokale musea, heemkundige kringen en andere erfgoedverenigingen kunnen sinds jaar en dag een beroep doen op een provinciaal consulentschap, logistieke ondersteuning en subsidies (bijvoorbeeld voor tijdschriften of voor bovenlokale projecten). Ik hoop dat men in de discussie over de overheveling van provinciale taken voldoende oog heeft voor deze kleinschalige, minder zichtbare, maar vaak heel erg belangrijke ondersteuningsvormen voor lokale vrijwilligersinitiatieven.

Een ander belangrijk dossier is de *Conceptnota gecoördineerd vrijwilligersbeleid*, die de Vlaamse regering naar alle verwachting in het voorjaar van 2016 zal goedkeuren. Deze nota wil de regelgeving rond het vrijwilligerswerk vereenvoudigen. Ik verwacht dat de resultaten van deze denkoefening ook relevant zijn voor de vele erfgoedvrijwilligers en erfgoedverenigingen.”

Kerncijfers over de werking

Middelen basiswerking	2012	2013	2014	2015
budget (uitgaven)	2.103.626 €	2.142.046 €	2.121.030 €	2.031.452 €
medewerkers – VTE (per 31/12)	20,7 VTE	19,9 VTE	19,5 VTE	18,5 VTE
medewerkers – vrouwen / mannen	13/10	12/10	12/10	11/9
medewerkers – voltijds / deeltijds	16/7	12/10	11/11	13/7
Deskundigheidsbevordering, praktijkontwikkeling en -ondersteuning				
Vormingsactiviteiten:				
effectief plaatsgevonden activiteiten	79	81	94	79
effectieve deelnemers	2.329	2.405	2.046	2.524
vormingsuren (totaal)	475	325	470	452
vormingsuren medewerkers FARO	274	122	136	264
uitgereikte OSCAR-attesten	121	165	173	63
Verstreckte adviezen (Detailanalyse: zie elders in dit verslag)	440	442	387	299
Lezingen, presentaties, lessen	120	153	175	180
Artikels, bijdragen in publicaties van derden	78	72	70	75
Bibliotheek:				
aanwinsten (titels)	262	218	202	175
uitleningen, documentleverantie	445	295	292	297
faro tijdschrift over cultureel erfgoed:				
oplage (4 nrs. per jaargang)	2.000	2.000	1.600	1.650
ruilabonnementen (cumulatief)	160	166	162	164
Publicaties:				
monografieën (print)	3	3	2	1
brochures (print)	3	4	2	2
rapporten, handleidingen, e.d. (pdf)	4	18	14	7
Websites, sociale media en databanken				
faronet.be (Google Analytics):				
bezoeken (sessies)	274.345	303.642	322.883	284.027
paginaweergaves	757.451	802.604	857.401	686.852
gebruikers met login (cumulatief)	1.058	1.557	1898	2.198
gepubliceerde blogberichten	250	236	269	378
gepubliceerde nieuwsberichten	179	218	175	143
gepubliceerde vacatureberichten	221	243	267	295
gepubliceerde kalenderberichten	517	623	506	513
Bezoeken andere websites:				
Erfgoeddag.be	53.098	53.696	49.731	55.566
Immaterieelerfgoed.be	-	27.150	27.071	17.165
Erfgoedkaart.be (vanaf 1/10/14)	-	-	14.694	63.722
Erfgoeddoel (vanaf 15/03/15)			-	8.090
ErfgoedApp (vanaf 16/08/15)				5.880
Nieuwsbrief abonnees (cumulatief)	4.499	5.055	5.432	5.762
LinkedIn groepsleden FARO (cumulatief)	403	506	592	670
Twittervolgers FARO (cumulatief)	1.112	1.511	1.865	2.305
Twittervolgers Erfgoeddag (cumulatief)	705	833	1.424	1.521
Facebookfans Erfgoeddag (cumulatief)	1.901	2.415	2.959	3.511
YouTube-views (FARO en Erfgoeddag)	7.562	16.621	26.725	38.254
Issuu-impressies	18.475	80.479	344.420	481.634
Databank erfgoedorganisaties (cumulatief)	2.452	2.455	2.456	2.248
Databank erfgoedprojecten (cumulatief):				
ontwikkelingsgerichte projecten	35	50	70	76
internationale projecten	13	13	16	20
internationale residenties	-	4	8	12
Erfgoeddag				
Activiteiten	800	746	669	657
Deelnemende organisaties	523	544	511	454
Bezoekers	ca. 250.000	ca. 220.000	ca. 250.000	ca. 220.000

GROOT ONDERHOUD 2016

DINSDAG 11 OKTOBER 2016 | KBC TOREN | ANTWERPEN

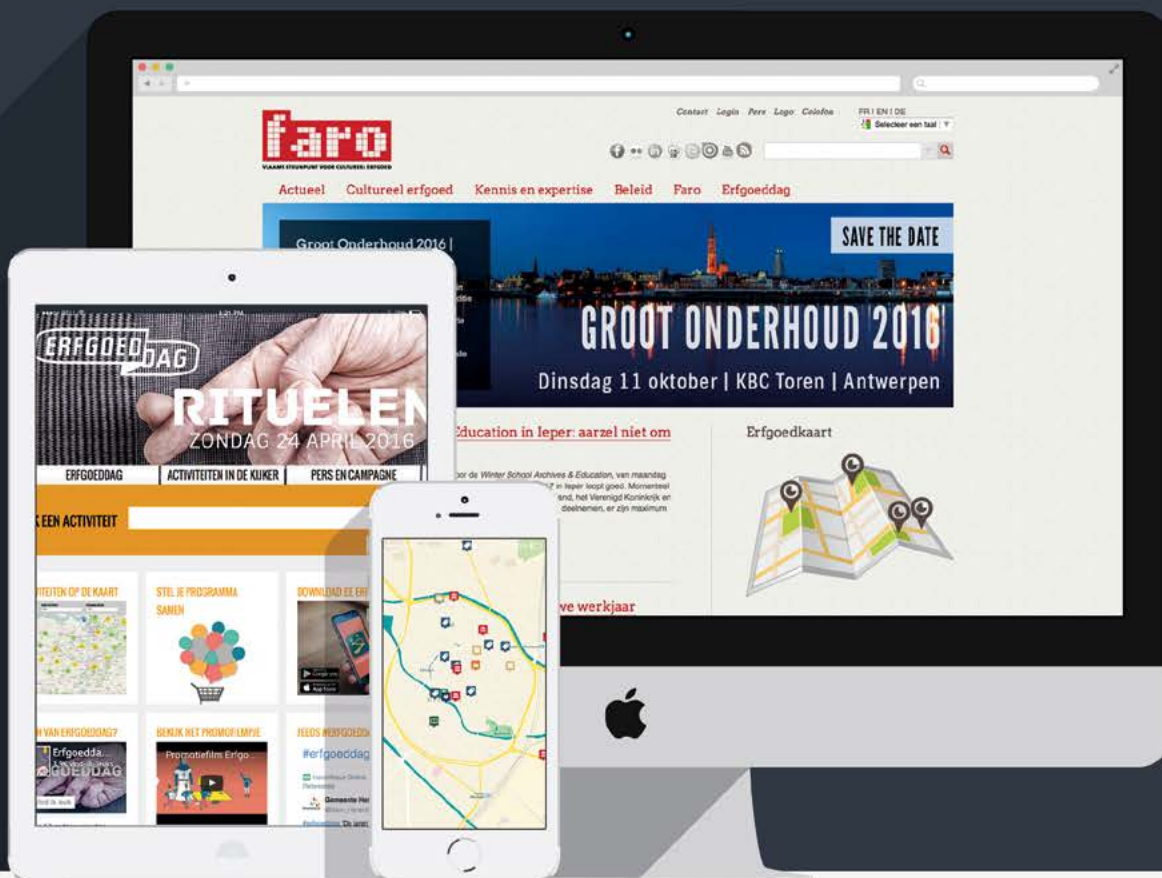
ONTWIKKELAAR, ONDERNEMER OF EXPERT: DE NIEUWE 'ERFGOEDSTIEL'?

- › Duurzaam ondernemerschap
- › Aanvullende financiering
- › Opleiding en arbeidsmarkt
- › Marketing en communicatie
- › Sociale economie
- › Fondsenwerving
- › ...

WWW.HETGROOTONDERHOUD.BE

Vlaanderen
verbeelding werkt

Kent u onze websites al(lemaal)? FARO bereikt via een hele reeks websites jaarlijks duizenden professionele en vrijwillige erfgoedwerkers, actieve deelnemers en geïnteresseerde bezoekers. Kortom, iedereen met een passie voor erfgoed!

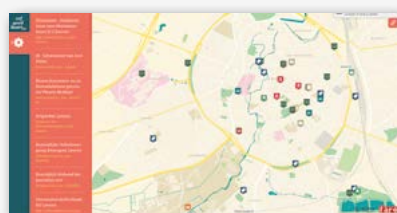
www.faro.be

www.erfgoeddoel.be

www.cijferboekcultureelerfgoed.be

www.erfgoedkaart.be

www.erfgoeddag.be

www.erfgoedapp.be

■ FARO. VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW
■ PRIEMSTRAAT 51 | BE-1000 BRUSSEL
■ T +32 2 213 10 60 | F +32 2 213 10 99
■ INFO@FARONET.BE | WWW.FARONET.BE